

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Filozofie alternativních trestů, probace a mediace

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ivan Nedoma

Vypracovala:

Marie Doležalová

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Filozofie alternativních trestů, probace a mediace zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 13. 4. 2010

.....

Marie Doležalová

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Ivanu Nedomovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi za morální podporu a pomoc.

Marie Doležalová

OBSAH

Úvod	2
1. Filozofie alternativních trestů a opatření	4
1.1 Podstata alternativních trestů a opatření	4
1.2 Druhy alternativních trestů a opatření	7
1.3 Způsob výkonu alternativních trestů a opatření	11
1.4 Alternativní tresty a opatření a veřejné mínění	29
1.5 Shrnutí	30
2. Probační a mediace	32
2.1 Podstata probace	32
2.2 Podstata mediace	35
2.3 Vznik Probační a mediační služby u nás	39
2.4 Vztah Probační a mediační služby k ostatním vědním disciplínám	43
2.5 Srovnání činnosti Probační a mediační služby u nás s okolními státy	44
2.6 Činnost Prob. a mediač. služby v rámci jednotlivých alternativních trestů	49
2.7 Shrnutí	51
3. Ukládání alternativních trestů	53
3.1 Četnost ukládání trestu obecně prospěšných prací	53
3.2 Četnost ukládání trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem	54
3.3 Četnost ukládání peněžitého trestu	55
3.4 Poměr ukládání alternativních trestů vůči trestu odnětí svobody	56
3.5 Shrnutí	58
4. Přeměna alternativních trestů na trest odnětí svobody	59
4.1 Přeměna trestů obecně prospěšných prací	59
4.2 Přeměna trestů odnětí svobody s podmíněným odkladem	61
4.3 Přeměna peněžitých trestů	62
4.4 Přeměna alternativních trestů	63
4.5 Shrnutí	65
5. Případová studie	66
5.1 Příklad užití procesní alternativy - odstoupení od trest. stíhání mladistvé	66
Závěr	68
Resumé	71
Anotace	73
Seznam použité literatury	74

Úvod

Filozofie alternativních trestů je jednoduchá – ponechat odsouzené na svobodě a uložit jim takový druh povinností nebo omezení, který bude působit preventivně proti páchání další trestné činnosti, ochrání společnost, uspokojí zájmy obětí trestného činu a upevní v pachateli návyky a postoje potřebné k vedení řádného života.

Alternativní trest pachatele nezabavuje svobody, ale vyžaduje od něj dodržování určitých omezení či splnění povinností.

V průběhu výkonu trestu se sleduje, zda odsouzený plní podmínky uloženého trestu a zda žije v souladu s normami společnosti. Při neplnění těchto podmínek může soud rozhodnout o náhradní sankci, kterou je trest odnětí svobody.

V souvislosti s alternativními tresty se využívá postupů probace, což je specializovaná forma činnosti s pachateli, která obsahuje prvky dohledu a kontroly a dále postupů mediace, spočívající ve zprostředkování řešení sporu za účasti mediátora, jehož úkolem je pomoci stranám sporu dospět k řešení, které uspokojí jejich zájmy a potřeby. Jednotlivé probační a mediační činnosti od 1. 1. 2001 vykonává Probační a mediační služba, která vychází z trestně právních předpisů, zákona o Probační a mediační službě a z nejnovějších profesionálních poznatků, zejména v oblasti komunikace a sociální práce.

Hlavním motivem pro napsání této bakalářské práce byly poznatky a otázky, které vzešly ze zaměstnání autorky u Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou na pozici vyšší soudní úřednice na trestním oddělení a potřeba umět na tyto otázky odpovědět.

Zvolené téma bakalářské práce má souvislost s oborem Sociální pedagogika, neboť u Probační a mediační služby se zřetelně uplatňuje sociálněvýchovná práce, která spočívá v činnosti s určitými cílovými skupinami v přirozeném prostředí. Cílovou skupinu představují děti a mladiství žijící rizikovým (asociálním) způsobem života a dospělí jedinci ohrožení sociálněpatologickými jevy.

Cílem práce bude přiblížit filozofii alternativních trestů a opatření, vysvětlit podstatu probace a mediace, popsat vznik Probační a mediační služby u nás a srovnat její činnost s okolními státy. Dále zjistit četnost ukládání alternativních trestů a jejich efektivitu.

Práce je rozčleněna do pěti základních kapitol. V první kapitole bude nejprve přiblížena filozofie alternativních trestů a opatření a vysvětlena jejich podstata. Podrobně budou rozebrány jednotlivé druhy alternativních trestů a opatření a způsob jejich výkonu. Ve druhé kapitole bude vysvětlena podstata probace a mediace, popsán vznik Probační a mediační služby u nás, činnost této služby u jednotlivých alternativních trestů a srovnání s okolními státy. Cílem třetí kapitoly bude zjistit četnost ukládání jednotlivých alternativních trestů. Za zkoumané alternativní tresty byly zvoleny trest obecně prospěšných prací, trest odnětí svobody s podmíněným odkladem a peněžitý trest, neboť se jedná o alternativní tresty nejčastěji ukládané. Ve čtvrté kapitole bude zjišťován počet přeměněných alternativních trestů a budou zde uváděny předpoklady jejich zefektivnění vzhledem ke změnám, které přináší od 1. 1. 2010 nový trestní zákoník. V poslední páté kapitole bude uvedena případová studie, ve které bude ukázána jednak činnost Probační a mediační služby, jednak užití procesní alternativy u mladistvé v trestním řízení.

V bakalářské práci budou hledány odpovědi na dvě otázky. Za první: zda v případě, že bude ukládáno více alternativních trestů, bude odsouzeno méně pachatelů k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a za druhé: zda jsou alternativní tresty soudy efektivně ukládány a odsouzenými využívány.

Údaje pro zpracování dat byly získány ze Statistických ročenek kriminality z roku 1997 až 2008 a trestních statistik soudů - konkrétně Čtvrtletních výkazů pohybu agendy u okresních soudů. Důvodem zvolení statistických podkladů pro výpočet ukládání a přeměn alternativních trestů bylo očekávání co možná nejpřesnějšího výsledku, tedy co nejobjektivnějších odpovědí na shora uvedené otázky.

Při psaní bakalářské práce bylo vycházeno z publikované literatury, z interních zdrojů Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou a z vlastní zkušenosti autorky práce.

1. Filozofie alternativních trestů a opatření

Filozofií alternativních trestů je zejména ponechat odsouzeného na svobodě a uložit mu takový druh povinností nebo omezení, které nejenže na něj budou působit preventivně, ale zároveň upevní v pachateli návyky a postoje potřebné k vedení řádného života, ochrání společnost a uspokojí zájmy obětí trestného činu. Alternativní trest je v určitém slova smyslu „šancí“ pro odsouzeného a jeho úspěšným vykonáním se na něj většinou hledí jako na neodsouzeného.¹

1.1 Podstata alternativních trestů a opatření

Historie nabízí mnohá vysvětlení snah přiblížení „procesu spravedlnosti“ lidem, občanům. Ukazuje, jak postupně dochází ke změnám v chápání hranic toho, co je společností považováno za přijatelné a nepřijatelné. Například ve středověku bylo upalování čarodějnic považováno za jakousi službu posedlým duším čarodějnic, ačkoli z dnešního pohledu je to pro nás nepřijatelné. Právě tak utínání končetin, lámání kostí, vytrhávání jazyka či jiné způsoby trestání těla jsou dnes ve věku lidských práv a respektování hodnoty lidského života v našem pojetí nemyslitelné, přestože v minulosti byly součástí výkonu spravedlnosti a v některých zemích jsou stále používány. Tento proces se neustále vyvíjí, model „trestání těla“ nahradil postupně model „trestání duše“ (kat a jeho pacholci jsou postupně nahrazováni dozorcí, lékaři, psychiatry, psychology, vychovateli, sociálními pracovníky, probačními pracovníky). Rozlišování mezi tím, co je přijatelné a co nikoliv, je přirozenou součástí vývoje lidského myšlení, stejně tak i uplatňování principů spravedlnosti. Rozdíly mezi „přijatelným a nepřijatelným“ se nikdy nevyjevují jednoduše, musíme je trpělivě a obezřetně zkoumat, důsledně a neustále podrobovat kritické reflexi. Hlavní měřítko, která se lidem při takovém „zkoumání“ historicky osvědčují, jsou principy humanity vrcholící ve dvacátém století v prosazování respektu a ochrany lidských práv a princip estetický. (Doubravová a kol. 2001: D2 - str. 1)

¹ Podmínky a účinky zhlazení odsouzení jsou výslovně uvedeny v § 105 a § 106 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

I když to odporuje převažující pozitivistické tradici, musí justice stále více zaujímat osobní stanoviska, vykládat a obhajovat, jak věcem rozumí. Ideální představa osobně nezaujatého a objektivního profesionála bere za své přinejmenším od konce druhé světové války, kdy se ukázalo, jak právě tento přístup otevírá cestu k holocaustu a k obhajobě i toho nejzvrácenějšího násilí. Skutečný „odborník“ dnes musí brát osobní odpovědnost za to, jak humánní a estetické jsou jeho postupy, a teprve na druhém místě zůstává princip užitečnosti. Norimberský proces dal jasnou odpověď na otázku, podle jakého práva měli být souzeni nacističtí váleční zločinci, přirozené právo bylo „nadřazeno“ právu pozitivnímu. Podobně je „nakládáno“ s válečnými zločinci z období válek v bývalé Jugoslávii u mezinárodního tribunálu v Haagu. Dodržování těchto principů zřetelně ukazuje, že se již nelze nadále vymlouvat na „plnění rozkazů“ v rámci platných zákonů, jinými slovy neosobní princip je nadále neudržitelný.

Víme, že trest není jediné a dostačující řešení, je to jen forma odplaty, jakkoli správná, přiměřená a pochopitelná. Historie ukazuje nevydařené pokusy přenést odpovědnost za zločin ze zločince například na společnost, sociální prostředí, chudobu, nebo sociální strádání. Paradoxně se tím posílilo mravní oprávnění revolucionářů a teroristů: „Přeci za to nemohou, sami jsou obětí prostředí“. Naopak slušným lidem se zvýšil pocit viny za chudobu a sociální prostředí druhých a paradoxně to posílilo tendenci do jisté míry omlouvat zlé činy. Trestem ani přenášením viny se nemůže vyřešit vše, co bychom si jako společnost přáli. Pachatelé musí být jasné, že za svůj „svobodný“, ale „špatný skutek“ odpovídá. Práce s odpovědností otevírá cestu lidské důstojnosti a naději.

Izolace pachatele bude mít ještě dlouho své oprávnění. Je však stále zřetelnější otázka: „Kde je hranice?“ Právě na existenci tzv. alternativních trestů či opatření, vzniku sociálních resp. probačních a mediačních služeb v justici je vidět důležitost hledání takové hranice, která nevnímá pachatele a poškozeného jako izolované jednotky, ale naopak hledá možnosti řešení jejich konfliktu společně. Tento přístup otevírá cestu nikoli pouze k tolik deklarované nápravě, ale k řešení, které se dotýká všech zúčastněných a přináší jakési uklidnění rozbouřených nálad a pocitů a lze ho nazývat konsensem. (Doubravová a kol. 2001: D2 - str. 2)

Po dlouhou dobu byla představa trestu v justici i mezi laickou veřejností redukována převážně na trest odnětí svobody, který izoluje odsouzeného od společnosti a brání mu tak v dalším pokračování trestné činnosti.

Restorativní (obnovující) justice² je jedním z moderních myšlenkových proudů, který se pokouší o hledání řešení tohoto problému i o duchovní obrodu celého trestního systému. V praktické rovině je kladen důraz na využití vyjednávání (mediace) mezi obětí a pachatelem. Ta ve vhodných případech umožňuje, aby trestným činem dotčení lidé měli sami možnost podílet se na nalézání podoby spravedlnosti, na obnovení konfliktem narušeného společenského vztahu. Velký význam je přisuzován i využívání alternativních trestů, které dávají odsouzenému možnost vyhnout se nebo účinně omezit důsledky stigmatizace záznamu v Rejstříku trestů a nevytrhávají jej z jeho rodinného a sociálního prostředí. Odsouzený se tak nedostává do kontaktu s vězeňskou subkulturou a je mu nabídnuta příležitost aktivně odčinit své provinění. Restorativní přístup neodmítá apriori tradiční sankce spojené s odnětím svobody, ale chce tam, kde je to možné, nabídnout pachatelům šanci své provinění aktivně odčinit a vrátit se k běžnému životu bez zkušenosti „s pobytem za mřížemi“.

Možnosti praktického uplatnění jednotlivých forem alternativního řešení trestních věcí jsou v České republice, stejně jako ve všech ostatních zemích, limitovány právním rámcem, v němž se musí pohybovat.

Aktivity směřující k alternativnímu řešení trestních věcí probíhají u nás ve dvou rovinách. Jednak v rámci systému platného trestního práva, jednak mimo tento systém v prostředí, které samo není právem regulováno, ale v němž lze podle platné právní úpravy dosáhnout řešení, které má určitý dopad v trestněprávní oblasti. Postupy a metody rozvíjené v každé z těchto rovin se diametrálně liší, společné však mají to, že jsou určitou reakcí na spáchaný trestný čin a jako takové musí respektovat náš právní řád a nesmí se s ním dostat do rozporu.

Mluvíme-li v této souvislosti o alternativách k potrestání trestem odnětí svobody, můžeme z tohoto hlediska rozeznávat:

² Pojem vychází z anglického restore = obnovit, navrátit do původního stavu.

- *alternativy v oblasti trestního práva*, resp. alternativy podle trestního práva hmotného a procesního
- *alternativní postupy směřující k řešení trestních věcí realizované mimo systém trestního práva*

V prvním případě jde o alternativy uvnitř systému trestního práva. V jejich rámci lze pak vymezit hmotněprávní a procesní alternativy. Mezi *hmotněprávní alternativy* patří alternativní tresty a alternativy k potrestání. (Sotolář a kol. 2000: 15)

1.2 Druhy alternativních trestů a opatření

Prakticky všechny alternativní tresty³ byly v trestním zákoně již od počátku jeho účinnosti, ale u každého z nich se v průběhu doby měnily podmínky jejich uložení. Výjimku tvoří jen trest zákazu pobytu, který byl do trestního zákona⁴ zaveden až jeho novelou č. 148/1969 Sb., ale i ten byl později, co do podmínek jeho ukládání, měněn. Některé změny byly jen „politického rázu“, kdy po pádu komunismu v roce 1989 zmizela některá sousloví jako např. „*trestný čin spáchaný z nepřátelství k socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky*“. Většina z nich však výrazně ovlivňovala četnost využívání alternativních trestů, což vyplývá ze sníženého počtu uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody od počátku devadesátých let dodnes asi o polovinu.⁵

Významnými novelami trestního zákona byly zákon č. 56/1965 Sb., který zavádí možnost uložení trestu propadnutí majetku jako samostatného druhu trestu, upřesňuje podmínky pro uložení trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem, dále zákon č. 175/1990 Sb., který zvyšuje horní hranici trestní sazby u trestu zákazu činnosti z pěti na deset let, a zavádí novinku nezapočítávání doby výkonu trestu odnětí svobody do doby výkonu trestu zákazu činnosti a dále umožňuje uložit trest zákazu pobytu jako samostatný trest. Další změny přinesl zákon č. 290/1993 Sb., který nově upravuje institut zahlazení odsouzení u trestu propadnutí věci a upřesňuje podmínky pro uložení

³ Hovoříme o alternativních trestech v širším smyslu.

⁴ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

⁵ Statistická ročenka kriminality z roku 2008.

trestu vyhoštění. Novelou provedenou zákonem č. 152/1995 Sb. se do trestního zákona zavádí trest obecně prospěšných prací, a to jako samostatný druh trestu. Poslední novelou, kterou zde autorka uvádí je zákon č. 253/2006 Sb., který významným způsobem rozšiřuje obsah trestu propadnutí věci a mění jeho název na „Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty“. Tato novela vymezuje podmínky, za kterých musí být trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty uložen obligatorně, a dále zakazuje dispozice s věcí či majetkovou hodnotou před nabytím právní moci rozhodnutí o jeho uložení.⁶ Zákon č. 40/2009 Sb. tedy nový trestní zákoník přináší dva nové druhy trestu „Domácí vězení“ a „Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce“.

V nejobecnější rovině jsou **alternativními tresty** všechny tresty nespojené s bezprostředním odnětím svobody, fakticky lze mezi ně zařadit především tresty vykonávané ve společenství (tzv. komunitní sankce, v našich podmínkách *trest obecně prospěšných prací* a *podmíněné odsouzení* doplněné vhodně stanovenými přiměřenými povinnostmi nebo přiměřenými omezeními), tresty s probačními prvky (zejména *podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem*) a *peněžitý trest* (případně spojený s určitými přiměřenými povinnostmi a přiměřenými omezeními). Spíše výjimečně pak další tresty (např. samostatně uložený *trest zákazu činnosti* nebo cizinci uložený *trest vyhoštění*). (Sotolář a kol. 2000: 16)

Dalšími alternativními tresty jsou – *propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty*, *propadnutí majetku* a *zákaz pobytu*. Tyto tresty mají jako alternativy k trestu odnětí svobody podstatně menší význam. Je to způsobeno tím, že jako tresty samostatné jsou ukládány spíše výjimečně a zpravidla jsou uloženy vedle některého typického alternativního trestu (např. podmíněného odsouzení).

Hmotněprávními alternativami k potrestání jsou *upuštění od potrestání*, *upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence* a *podmíněné upuštění od potrestání s dohledem*. I když v těchto případech není uložen trest, jde o specifickou reakci na trestný čin se sankčními prvky. Všechny uvedené alternativní tresty a alternativy k potrestání je možné kombinovat s **ochrannými opatřeními** (především s *ochranným léčením*, *zabezpečovací detencí*, *zabráním věci nebo jiné majetkové hodnoty* a u mladistvých s *ochrannou výchovou*). Prvořadým

⁶ Všechny uvedené novely trestního zákona byly čerpány z ASPI – automatizovaného systému právních informací.

smyslem těchto opatření je specifická forma ochrany společnosti a obviněného, současně však jsou svou povahou také určitými omezeními v běžném způsobu života obviněného, a proto je lze rovněž považovat za sankce svého druhu.

Procesními alternativami k standardnímu trestnímu řízení, tzv. **odklony v trestním řízení (diversion)**, jsou podle naší právní úpravy zejména řízení o *schválení narovnání*, o *podmíněném zastavení trestního stíhání* a vydání trestního příkazu. Zatímco první dvě z těchto alternativ předpokládají zapojení stran do řešení trestní věci a nejsou spojeny s uložením trestu, byť určitou formu postihu v sobě také obsahují, poslední představuje zkrácené písemné řízení bez provedení hlavního líčení a bez součinnosti stran. Samotný trestní příkaz má účinky odsuzujícího rozsudku a vždy jím musí být uložen trest (ať už spojený s odnětím svobody nebo bez něho), není tedy alternativou k potrestání. Takovou alternativou naopak může být *zastavení trestního stíhání* v trestních věcech, v nichž ho lze vést jen se souhlasem poškozeného, a to v případě, že poškozený svůj souhlas vezme zpět v důsledku toho, že dojde k urovnání jeho vztahů s obviněným.

Mezi alternativní postupy směřující k řešení trestních věcí realizované mimo systém trestního práva patří zejména **mediace**⁷ a ujednání v rámci ní dosažená. Z hlediska trestního práva procesního je mediace zvláštní neprocesní formou alternativního řešení trestních věcí, jejíž výsledky se mohou promítnout do rozhodnutí ve věci, ale sama jako taková není právem upravena. Tato skutečnost nicméně neznamená, že by mediační jednání bylo možné vést v rozporu s platnými právními normami – postup v mediaci totiž musí být veden tak, aby nemařil trestní řízení, zejména pak opatřování a provádění důkazů. V samotné mediaci neprobíhá dokazování v trestněprávním slova smyslu a skutečnosti, které vyjdou najevo z vyjádření osob na ní zúčastněných, nelze použít jako důkaz v standardním trestním řízení. Předmětem řešení konfliktních stavů v rámci mediace zároveň nemůže být to, co patří do sféry trestního práva hmotného, tedy rozhodování otázky viny, ale ani trestu. Výsledky mediace ovšem mohou být významné pro úvahu soudu o druhu a výměře trestu, resp. o alternativě k němu. (Sotolář a kol. 2000: 16) Dojde-li v rámci mediace k dosažení dohody o vypořádání vzájemných vztahů mezi obviněným a poškozeným, včetně odčinění újmy způsobené trestným

⁷ Pojem má svůj původ v latinských *medius*, *median* = střed, prostřední.

činem, může být současně splněna jedna z podmínek pro uplatnění procesních alternativ k potrestání.

V souvislosti s uplatněním a výkonem alternativních trestů a alternativ k potrestání v trestním řízení se jako další specifická metoda řešení problémů spojených se stíhaným trestným činem a osobou jeho pachatele využívá *probace*⁸. Spojuje v sobě pomoc, psychosociální vedení a pozitivní motivaci pachatele s nezbytnou mírou kontroly jeho chování. Využití probace je ovšem na rozdíl od mediace z větší části součástí standardního výkonu soudních rozhodnutí a jako takové se opírá o autoritu státu. (Sotolář a kol. 2000: 17)

Dne 1. 1. 2010 nabyl účinnosti zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Po novém trestním zákoníku volali odborníci z justiční praxe i široká veřejnost již léta. Trestní zákon platný do 31. 12. 2009 byl totiž přijat v roce 1961. Je tedy nasnadě, že i přes četné porevoluční novelizace zůstal nadále poplatný tehdejší státní ideologii i 20 let po revoluci. Nově přijatý trestní zákoník lze považovat za propracovaný koncentrát zkušeností a znalostí předních odborníků na trestní právo, který lze postavit na roveň zákoníků ostatních moderních demokratických zemí.

Uspořádání zákoníku proporcionálně vystihuje závažnost chráněných zájmů a již samotným seřazením jednotlivých hlav, dílů, oddílů i jednotlivých ustanovení ve zvláštní části, vyjadřuje pořadí důležitosti chráněných zájmů podle požadavků dnešní moderní společnosti. Jsou v něm nově rozděleny trestné činy na zločiny a přečiny. Přečiny jsou nejen všechny trestné činy z nedbalosti, ale také ty úmyslné trestné činy, za něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny. Zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, za které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.

Tato změna se promítá i do trestního řízení. U zločinů je vedeno standardní trestní řízení, u přečinů převažují zrychlené formy řízení, odklony a alternativní řešení, včetně širokého uplatnění prostředků probace a mediace.

⁸ Pojem má svůj původ ve slově probare = zkoušeti, ověřovati.

Nový trestní zákoník zpřísnil postihy za nejzávažnější trestné činy proti životu a zdraví (vražda, úmyslné ublížení na zdraví atd.) a některých trestných činů proti svobodě a proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (např. loupež, znásilnění). Zpřísnění v této oblasti je reakcí na nové negativní jevy ve společnosti, nové formy trestné činnosti, zvyšující se brutalitu nebo organizovaný zločin.

Posílení úlohy alternativních trestů je jednou z hlavních nových koncepčních změn. Trest odnětí svobody má být určen především těm, které musí společnost izolovat, a proto také již zmíněné zpřísnění. V případě méně závažné trestné činnosti však často účinnější než vězení mohou být jiné, tzv. alternativní tresty. Nově se zavádí alternativní trest *domácího vězení a zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce*.

Stejně jako jiné moderní trestní kodexy evropských států vychází i náš nový trestní zákoník z přesvědčení, že ochranu demokratického státního a společenského zřízení, práv a svobod jednotlivců a ochranu jejich života, zdraví a majetku je třeba dosahovat především mimotrestními prostředky. Na protiprávní jednání je proto třeba reagovat prostředky trestního práva až v krajních případech, což odpovídá jedné ze základních zásad trestního práva, tzv. zásadě subsidiarity. Úspěšná trestní politika proto spočívá ve vhodném vyvažování prevence a represe.

Trestní zákoník opouští dosavadní materiální pojetí trestného činu a zavádí jeho formální pojetí, které je obvyklé ve většině demokratických zemí, a to ve spojení s materiálním korektivem, podle něhož trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiných právních předpisů (princip „ultima ratio“). (Nový trestní zákoník, n. d.)

1.3 Způsob výkonu alternativních trestů a opatření

Trest je jedním z právních následků spojených se spácháním trestného činu. Není právním následkem jediným ani nutným v tom smyslu, že by nastupoval vždy po spáchání každého trestného činu. Vedle trestu nebo místo trestu může být právním

následkem spáchaného trestného činu zejména ochranné opatření, povinnost k náhradě škody apod. Je samozřejmé, že trest může být uložen jen v případě, kdy byl trestný čin a jeho pachatel odhalen, přičemž jde o pachatele trestně odpovědného, nedošlo k zániku trestnosti činu a trestu, proběhlo trestní stíhání pachatele a příslušný soud v trestním řízení pravomocně rozhodl o uložení trestu, a tedy neupustil od potrestání. Kromě trestněprávních následků spáchaného trestného činu může dojít i k následkům netrestním⁹. (Sotolář a kol. 2000: 273)

Podmíněné odsouzení jako nejčastější forma trestu je významným prostředkem výchovného působení na pachatele a důležitou alternativou krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody, zejména u pachatelů nepříliš závažných trestných činů. Trestní zákoník upravuje *dvě alternativy*:

- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody (tzv. prosté)
- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Podstata podmíněného odsouzení spočívá v tom, že soud vynese odsuzující rozsudek a uloží trest odnětí svobody, ale jeho výkon odloží¹⁰ pod podmínkou, že se odsouzený bude ve stanovené zkušební době řádně chovat a vyhoví uloženým podmínkám. Při podmíněném odsouzení s dohledem vysloví soud nad pachatelem dohled. Podmíněné odsouzení vychází z předpokladu, že už samo trestní stíhání pachatele, negativní zhodnocení jeho osoby a jeho činu rozsudkem, hrozba budoucího eventuálního výkonu trestu, omezení a podmínky¹¹ týkající se chování odsouzeného i případné výchovné působení toho, kdo vykonává dohled, mohou mít samy o sobě z hlediska individuální i generální prevence účinky, které má jinak jen výkon uloženého trestu. Podmíněným odsouzením se poskytuje pachateli důvěra a možnost, aby bez izolace od společnosti svým chováním ve zkušební době odčinil spáchaný trestný čin, přičemž se mu tím dává příležitost dosáhnout osvědčení, kdy výkon podmíněně odloženého trestu odnětí svobody nařízen nebude a nastane fikce neodsouzení, tedy se na pachatele bude hledět, jako kdyby odsouzen nebyl. (Sotolář a kol. 2000: 276) Tím podmíněné odsouzení umožňuje vzbudit zájem pachatele

⁹ Např. ke ztrátě zaměstnání vyplývající ze ztráty nutné bezúhonnosti.

¹⁰ Přesněji řečeno výkon trestu odnětí svobody pomine.

¹¹ Přiměřená omezení a přiměřené povinnosti.

na vlastním řádném životě a jeho snaha se případně může opřít o sociální, psychickou nebo materiální pomoc zájmových sdružení občanů, sociálních kurátorů, a zejména probačních úředníků. Podmíněné odsouzení je prostředkem k nápravě pachatele i ochraně společnosti, nikoli projevem shovívavosti k pachateli trestného činu či rezignace na jeho potrestání.

Samotný název *podmíněného odsouzení* k trestu odnětí svobody v našem trestním zákoníku není přesný, byť je poměrně vžitý a chápe se celkem jednoznačně. Pachatel zde ovšem není odsouzen podmíněně, protože soud pravomocně zjistil skutek, kvalifikoval jej jako trestný čin, uznal pachatele vinným z jeho spáchání a uložil mu za něj trest odnětí svobody, jehož výkon však zatím není realizován. Podle pachatelova chování pak ve zkušební době nemusí vůbec dojít k výkonu trestu odnětí svobody ve věznici. Tím uložený trest odnětí svobody sice působí na pachatele, ale nikoli vlastním výkonem, nýbrž jeho pohrůzkou, tj. motivací k řádnému životu, stanovenými podmínkami a popřípadě přiměřenými omezeními a přiměřenými povinnostmi nebo i dohledem ve zkušební době.

Název podmíněného odsouzení navíc může poněkud ztěžovat odlišení tohoto institutu od některých tzv. alternativ trestání nebo procesních alternativ (podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné upuštění od trestního stíhání, podmíněné upuštění od potrestání, podmíněné odstoupení od trestního stíhání apod.). (Šámal a kol. 2009: 892)

„Podle ustanovení § 81 odstavec 1 trestního zákoníku podmíněně lze odložit jen výkon trestu odnětí svobody, pokud *nepřevyšuje tři léta* a podle ustanovení § 82 odstavec 1 trestního zákoníku zkušební doba musí být stanovena přímo v odsuzujícím rozhodnutí, a to v rozmezí *od jednoho roku do pěti let*¹².“

Uplatnění podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody včetně podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem přichází v úvahu i u *mladistvých*, protože představuje významný druh trestního opatření a důležitou alternativu k trestnímu opatření nepodmíněného odnětí svobody, které lze mladistvému uložit pouze tehdy, jestliže by s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použitá

¹² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

opatření, uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže¹³. (Šámal a kol. 2009: 891)

Jakýmsi právním předchůdcem *trestu obecně prospěšných prací* byl v trestním zákoně trest, který se nazýval „nápravné opatření“. Podstata tohoto trestu spočívala ve srážkách, které byly prováděny odsouzenému z odměny za práci v rozsahu 10 – 25 % ve prospěch státu, a to po dobu dvou měsíců až jednoho roku. Soud mohl dokonce v této souvislosti odsouzenému nařídit, aby vykonával práci méně odpovědnou, případně na jiném pracovišti. V takovém případě soud zároveň stanovil odsouzenému druh, způsob a místo nového zaměstnání. Tento trest byl zákonem č. 170/1990 Sb. po pádu komunistické moci u nás zrušen¹⁴.

Trest obecně prospěšných prací byl do trestního zákona zařazen novelou provedenou zákonem č. 152/1995 Sb. Je to samostatný druh trestu, který je významnou alternativou trestu odnětí svobody, z čehož vyplývá, že ho nelze uložit vedle trestu odnětí svobody a v případě zaviněného nevykonání nebo jiného maření výkonu trestu obecně prospěšných prací, vyhýbání se nástupu jeho výkonu, porušení podmínek sjednaných se zadavateli prací, či nevedení řádného života v době jeho výkonu, soud přemění trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek na trest odnětí svobody. Svou podstatou jde o určitý druh legální nucené práce prováděné k obecnému prospěchu širšího okruhu lidí. Navíc je pachatel – kromě dohledu nad výkonem prací – podroben i kontrole v tom směru, zda po dobu výkonu tohoto trestu vedl řádný život a popřípadě vyhověl uloženým omezením. (Sotolář a kol. 2000: 320) Újmu zde představuje citelný zásah do volného času pachatele a povinnost pracovat bez nároku na odměnu. Práce je významným výchovným prvkem tohoto trestu a má přispět k sociální a pracovní adaptaci pachatele. (Šámal a kol. 2009: 730)

„Podle ustanovení § 62 odstavec 3 trestního zákoníku trest obecně prospěšných prací spočívá v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných činnostech ve prospěch obcí,

¹³ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

¹⁴ Porušoval základní právo na svobodnou volbu zaměstnání, stanovenou článkem 26 československé Listiny základních práv a svobod (Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., Listina základních práv a svobod) a článkem 26 Listiny základních práv a svobod (Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod). Podstata tohoto trestu byla stejná jako u trestu peněžitého, proto byl zrušen.

nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností. Práce nesmí sloužit výdělečným účelům odsouzeného.“ „Podle ustanovení § 65 odstavec 1 trestního zákoníku obecně prospěšné práce je odsouzený povinen vykonat osobně a bezplatně ve svém volném čase nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu¹⁵.“

„Podle ustanovení § 63 odstavec 1 trestního zákoníku trest obecně prospěšných prací může soud uložit ve výměře *od 50 do 300 hodin* a podle ustanovení § 65 odstavec 2 trestního zákoníku jestliže pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu obecně prospěšných prací, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně nevykoná ve stanovené době¹⁶ uložený trest, může soud přeměnit, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a rozhodnout zároveň o způsobu jeho výkonu; přitom každá i jen započatá *jedna hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací* se počítá za *jeden den odnětí svobody*¹⁷.“

Pokud jde o ukládání trestního opatření obecně prospěšných prací *mladistvému*, uplatní se zvláštní ustanovení § 26 odstavec 1 zákona č. 218/2003 Sb.¹⁸, které modifikuje horní hranici obecně prospěšných prací stanovenou trestním zákoníkem na jednu polovinu, takže mladistvému lze uložit obecně prospěšné práce maximálně na dobu *150 hodin*. Dolní hranice ve výši *50 hodin* platí i pro mladistvého. (Šámal a kol. 2009: 741)

¹⁵ V praxi lhůta jednoho roku odsouzenému běží ode dne, kdy je mu doručeno usnesení o nařízení výkonu trestu obecně prospěšných prací.

¹⁶ Doba stanovená pro výkon trestu obecně prospěšných prací počíná běžet ode dne, kdy mělo být zahájeno provádění určených prací. Tuto dobu určuje soud usnesením o nařízení výkonu trestu a může být blíže specifikována při projednávání podmínek výkonu trestu (§ 336 odst. 2 trestního řádu). Šámal, P., Půry, F., Rizman, S., Trestní zákon, Komentář, I. Díl, 6., doplněné a přepracované vydání. Praha 2004, vydalo nakladatelství C. H. Beck, str. 414.

¹⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁸ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Propadnutí majetku a propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty - jde o typicky majetkové tresty, jejich smyslem je u propadnutí věci odejmout pachateli věc nebo jinou majetkovou hodnotu, která by mohla sloužit k dalšímu páčání trestných činů, ztížit tomuto pachateli podmínky k další trestné činnosti a případně mu i odejmout prospěch ze spáchaného trestného činu. Podstata trestu propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty spočívá v tom, že se výrokem soudu *odnímá vlastnické nebo podobné právo* pachatele k věcem nebo jiným majetkovým hodnotám, které jsou v *určitém vztahu* k jím spáchanému trestnému činu, a toto vlastnické či obdobné právo přechází na stát. Trest propadnutí majetku představuje poměrně přísnou sankci výrazně zasahující do majetkové sféry pachatele. Uložení tohoto druhu trestu je jednou z výjimek z ústavní ochrany nedotknutelnosti majetku jako základního občanského práva¹⁹. Trest propadnutí majetku má především zasáhnout prospěch z trestné činnosti, a tím zároveň zpravidla odejmout pachateli ekonomický základ pro její páčání. Z těchto dvou trestů je v praxi jako alternativní trest používán v podstatě jen trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, a to zpravidla ještě ve spojení s jiným alternativním potrestáním, zatímco trest propadnutí majetku je právem považován za tak těžký trest, že jako alternativní sankce může být použit jen naprosto výjimečně, což vyplývá i z podmínek pro jeho ukládání. (Sotolář a kol. 2000: 351)

„Podle ustanovení § 66 trestního zákoníku soud může vzhledem k okolnostem spáchaného trestného činu a poměrům pachatele uložit trest propadnutí majetku, odsuzuje-li pachatele k výjimečnému trestu anebo odsuzuje-li jej za zvlášť závažný zločin, jímž pachatel pro sebe nebo pro jiného *získal nebo se snažil získat majetkový prospěch*. Propadnutí majetku postihuje celý majetek odsouzeného nebo tu jeho část, kterou soud určí, propadnutí se však nevztahuje na prostředky nebo věci, jichž je nezbytně třeba k uspokojení životních potřeb odsouzeného nebo osob, o jejichž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat. Výrokem o propadnutí majetku zaniká společné jmění manželů. Propadlý majetek *připadá státu*.“

„Podle ustanovení § 70 trestního zákoníku soud může uložit trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, které bylo užito k spáchaní trestného činu, která byla

¹⁹ Článek 11 Ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

k spáchání trestného činu určena a kterou pachatel získal trestným činem nebo jako odměnu za něj. Propadlá věc nebo jiná majetková hodnota *připadá státu*²⁰.“

Mladistvému nelze uložit trestní opatření odpovídající trestu propadnutí majetku. Trestní opatření v podobě propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty lze uložit i *mladistvému*. (Šámal a kol. 2009: 764)

Peněžitý trest je jedním z nejdůležitějších a nejvyužívanějších druhů trestů nespojených s odnětím svobody a je významnou alternativou ke krátkodobým trestům odnětí svobody. I když je zřejmá jeho majetková povaha, peněžitý trest není určen jen pro postih majetkových trestných činů. Problémem, který limituje širší využívání peněžitého trestu, je skutečnost, že nepostihuje pouze osobu pachatele, ale také případně jeho rodinu a osoby, vůči nimž má pachatel závazky, včetně poškozeného. Tím se ovšem peněžitý trest neliší od jiných druhů trestů, které rovněž ve větší či menší míře postihují i jiné osoby než pachatele. Jde o projev obecné povahy trestu jako trestněprávní sankce, jejíž podstatou je vždy určitá újma. Dalším negativním rysem je velmi intenzivní *závislost* peněžitého trestu a jeho citelnosti na *majetkových poměrech* pachatele, které se mohou podstatně lišit u různých osob. Navíc v případě nevykonání (nezaplacení) peněžitého trestu a nemožnosti jeho vymožení nastupuje náhradní trest odnětí svobody²¹, který má všechny nevýhody krátkodobých trestů odnětí svobody.

Majetková povaha peněžitého trestu z něj činí vhodný prostředek k dosažení nápravy pachatele a ochrany společnosti zejména v případech, kdy se pachatel dopustil *trestného činu majetkové povahy*, ať již motivovaného snahou o neoprávněný majetkový prospěch, (Šámal a kol. 2009: 773) nebo negativním vztahem k ochraně a nedotknutelnosti cizího majetku (nešetrnost, vandalismus apod.). Z těchto důvodů peněžitý trest přichází v úvahu zejména při postihu trestných činů proti majetku, hospodářských, proti pořádku ve věcech veřejných a obecně nebezpečných. (Šámal a kol. 2009: 774)

²⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

²¹ Náhradní trest odnětí svobody je určován úměrou; čím větší část peněžitého trestu odsouzený zaplatí, tím menší část náhradního trestu odnětí svobody vykoná. Např. odsouzenému byl uložen peněžitý trest ve výměře 40 000 Kč a pro případ, že by peněžitý trest nebyl vykonán, mu byl stanoven náhradní trest odnětí svobody v trvání 2 měsíců. Odsouzený zaplatil pouze částku 20 000 Kč, proto mu byl nařízen náhradní trest odnětí svobody v trvání 1 měsíce.

„Podle ustanovení § 68 odstavec 1 trestního zákoníku se peněžitý trest ukládá v *denních sazbách*²². Konkrétní výše uloženého peněžitého trestu se stanoví *násobkem počtu denních sazeb a výše jedné denní sazby*. Přitom soud může pachateli uložit *nejméně 20 celých denních sazeb a nejvíce 730 celých denních sazeb*. Podle ustanovení § 68 odstavec 2 trestního zákoníku činí jedna denní sazba peněžitého trestu *nejméně 100 Kč a nejvýše 50 000 Kč*²³. Konkrétní výše denní sazby se stanoví zásadně jen v korunách českých²⁴.“

Pokud jde o *mladistvého*, lze mu za spáchané provinění uložit jako trestní opatření mimo jiné – peněžitě opatření nebo peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu. Soud pro mládež může uložit peněžitě opatření v rozmezí od 10 do 365 denních sazeb. Denní sazba činí *nejméně 100 Kč a nejvíce 5 000 Kč*. Peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu je druhem trestního opatření, které lze uložit jen mladistvému a jehož obdobu trestní zákoník nezná. Soud pro mládež může podmíněně odložit výkon peněžitého opatření, jestliže vzhledem k osobě mladistvého, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu, nebo jestliže přijme záruku za nápravu mladistvého a vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo nabídl záruku, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu. Při podmíněném odložení výkonu peněžitého opatření může soud pro mládež stanovit *zkušební dobu až na tři léta*. (Šámal a kol. 2009: 776)

Násobkem počtu denních sazeb a jejich výše lze dospět k závěru, že dospělému pachateli lze uložit peněžitý trest v rozpětí od 2 000 Kč do 36 500 000 Kč, mladistvému pachateli pak od 1 000 Kč do 1 825 000 Kč. V obou případech došlo k výraznému zvýšení horní hranice peněžitého trestu ve srovnání s dřívější právní úpravou²⁵. (Šámal a kol. 2009: 783)

²² Jde o nejvýznamnější změnu ve srovnání s dřívější právní úpravou. Šámal, P. a kol., Trestní zákoník I, Komentář § 1 – 139, 1. vydání 2009, vydalo nakladatelství C. H. Beck, str. 782.

²³ Výpočet denních sazeb neznamená placení peněžitého trestu po dnech. Odsouzený je povinen zaplatit celý peněžitý trest v soudem určené lhůtě. Může si však požádat o povolení splátek peněžitého trestu. Pokud soud odsouzenému vyhoví, jsou splátky peněžitého trestu vyměřeny tak, aby byl zaplacen celý nejpozději do jednoho roku od právní moci rozhodnutí, kterým mu byl peněžitý trest uložen.

²⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

²⁵ Do 31. 12. 2009 byla výše peněžitého trestu u dospělých pachatelů 5 000 000 Kč a u mladistvých pak 500 000 Kč.

Trest zákazu činnosti patří k těm druhům trestu, které mají přímo *zabránit* pachateli v páčání další trestné činnosti. Jeho smyslem je *dočasně vyřadit* pachatele z možnosti zastávat a vykonávat určité zaměstnání, povolání a funkce nebo vykonávat činnosti, k nimž je zapotřebí zvláštního povolení a jejichž výkon upravují zvláštní předpisy. Jde tedy o zamezení toho, aby pachatel mohl vykonávat tyto zvláštní aktivity, k nimž se vyžaduje určitá morální a odborná způsobilost a které zneužil nebo využil ke spáchání trestného činu nebo trestným činem vyvolal vážné pochybnosti o své způsobilosti k výkonu těchto činností.

Trest zákazu činnosti může mít i výrazný účinek generálně preventivní, zejména při postihu pachatelů zastávajících veřejné funkce nebo vykonávajících profese, jejichž řádný výkon je založen na důvěře veřejnosti²⁶. S rozvojem svobodných povolání a soukromého podnikání vůbec nabyla na významu možnost ukládání trestu zákazu činnosti, a tím stoupla i *citelnost postihu* tímto druhem trestu, protože jeho uložení může znamenat ukončení dosavadní profesionální kariéry, skončení podnikatelských aktivit nebo jiné činnosti a nutnost zásadní změny zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti. Citelnost trestu zákazu činnosti ovšem může být u konkrétních pachatelů *velmi různá*²⁷. (Šámal a kol. 2009: 815) Konečně trest zákazu činnosti je typickou trestněprávní sankcí za nejzávažnější porušení pravidel silničního provozu, tedy za trestné činy páchané v *dopravě*.

„Podle ustanovení § 73 odstavec 1 trestního zákoníku může být trest zákazu činnosti uložen ve výměře *nejméně na 1 rok a nejvýše na 10 let*²⁸.“

Mladistvému lze uložit trestní opatření v podobě zákazu činnosti, není-li uložení zákazu činnosti na překážku přípravě na jeho povolání. U mladistvého platí horní hranice trestního opatření zákazu činnosti v trvání *5 let*, přičemž obecná dolní hranice v trvání *1 roku* platí i pro mladistvého. (Šámal a kol. 2009: 817)

Trest zákazu pobytu je dalším z druhů trestů, jež omezuje svobodu pohybu a pobytu pachatele²⁹. Podle čl. 14 odst. 3 Listiny základních práv a svobod mohou být tyto

²⁶ Např. lékaři, zaměstnanci bank, odpovědní zaměstnanci v hospodářské sféře, vedoucí zaměstnanci státních orgánů.

²⁷ Např. je rozdílné zakázat řízení motorových vozidel řidiči z povolání nebo osobě, která není držitelem řidičského oprávnění.

²⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

svobody omezeny zákonem, jestliže je to nevyhnutelné pro bezpečnost státu, udržení veřejného pořádku, ochranu zdraví nebo ochranu práv a svobod druhých, a na vymezených územích též z důvodu ochrany přírody.

Bezprostředním účelem trestu zákazu pobytu je *vyřadit pachatele z prostředí*, s nímž souvisela jeho trestná činnost a které by mohlo i v budoucnosti ovlivnit nebo usnadnit páchání další trestné činnosti. Do popředí tedy vystupuje zábranná funkce tohoto trestu. (Šámal a kol. 2009: 836)

Negativním projevem tohoto druhu trestu může být ztížená resocializace pachatele, neboť v některých případech ho nutí změnit místo zaměstnání, popřípadě omezuje možnost najít jiné vhodné uplatnění a může mít i negativní vliv ve vztahu k sociálně užitečným vazbám pachatele na zakázané místo. (Šámal a kol. 2009: 837)

Trest zákazu pobytu se *nesmí vztahovat* na místo nebo obvod, kde *má pachatel trvalý pobyt*, a to ani, když jsou jinak splněny všechny ostatní podmínky pro uložení tohoto druhu trestu. (Šámal a kol. 2009: 838) Trest zákazu pobytu lze uložit i *cizinci, bezdomovci* nebo osobě, které bylo přiznáno postavení *azylanta*. Ani u těchto osob se nesmí trest zákazu pobytu vztahovat na místo jejich skutečného trvalého pobytu. (Šámal a kol. 2009: 839)

„Podle ustanovení § 75 odstavec 1 trestního zákoníku soud může uložit trest zákazu pobytu na *jeden rok až deset let*“³⁰.

Trestní opáření odpovídající trestu zákazu pobytu *nelze uložit mladistvému*.

Trest vyhoštění výrazným způsobem zasahuje do *svobody pohybu a pobytu*³¹. Každý občan České republiky má právo na svobodný vstup na její území a nemůže být nucen k opuštění své vlasti. Podle čl. 14 odst. 5 Listiny základních práv a svobod platí,

²⁹ Je zaručena článkem 14 Ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod a mezinárodními úmluvami o lidských právech a základních svobodách.

³⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

³¹ Chráněné ustanovení článkem 14 Ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, články 2 až 4 Protokolu č. 4 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a články 12 a 13 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

že cizinec může být vyhoštěn jen v případech stanovených zákonem. Není tedy možné, a to ani zákonem, připustit vyhoštění občana České republiky.

Bezprostředním *účelem trestu vyhoštění* je zabránit pachateli trestného činu, který není občanem České republiky, v páčání další trestné činnosti na území České republiky, pokud z jeho strany hrozí nebezpečí lidem, majetku nebo jinému obecnému zájmu. (Šámal a kol. 2009: 866)

Vyhoštěním se rozumí odnětí práva cizince k dalšímu pobytu na území České republiky³² a jeho fyzické přemístění na území jiného státu nebo předání cizince příslušným orgánům jiného státu za tímto účelem. Vyhoštění se vztahuje na celé území České republiky a vždy se ukládá z území České republiky do ciziny. Soud neurčuje místo (stát), kam má být pachatel přemístěn. Určení tohoto místa a vlastní provedení vyhoštění je věcí výkonu trestu, který provádějí orgány Policie České republiky. (Šámal a kol. 2009: 867)

„Podle ustanovení § 80 odstavec 2 trestního zákoníku může soud uložit trest vyhoštění ve výměře od *jednoho roku do deseti let*, anebo na dobu *neurčitou*.“ Trest vyhoštění ve výměře od 1 roku do 10 let je mírnější alternativou tohoto druhu trestu. (Šámal a kol. 2009: 872) Trest vyhoštění na dobu neurčitou soud uloží pachateli v závažnějších případech, kdy vzhledem k potřebě ochrany společnosti, nápravy pachatele a k okolnostem rozhodným pro jeho výměru nepostačuje uložení časově omezeného trestu vyhoštění ani na nejdelší možnou dobu 10 let. (Šámal a kol. 2009: 873)

Soud pro mládež může uložit *mladistvému* trestní opatření v podobě vyhoštění, a to sice za obecných podmínek stanovených v trestním zákoníku, ale s určitými modifikacemi. Jednak je u mladistvého výměra tohoto trestního opatření omezena sazbou od *jednoho roku do pěti let*, navíc ovšem u mladistvého, který je občanem Evropské unie, musí být splněna podmínka, že neuložením tohoto druhu trestního opatření by došlo k vážnému ohrožení bezpečnosti státu nebo veřejného pořádku nebo že vyhoštění je v nejlepším zájmu takového mladistvého. (Šámal a kol. 2009: 867)

³² Pokud takové právo měl.

Mladistvému *nelze* uložit trestní opatření v podobě vyhoštění na dobu neurčitou. (Šámal a kol. 2009: 873)

Trest domácího vězení měl svého dávného předchůdce již v ustanovení § 262 zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl účinný až do roku 1950, kdy byl zrušen trestním zákonem č. 86/1950 Sb., poplatným již tehdejšímu politickému režimu, s výraznými rysy sovětského trestněprávního modelu. Ustanovení § 262 výše citovaného zákona z roku 1852 umožňovalo uložit „domácí vězení“ namísto „vězení prvního stupně“. Podmínkou pro to, aby soud ponechal pachatele na svobodě, byl jeho slib, že se „pod nižádnou záminkou nevzdálí z domu“ (§ 246), a pokud soudu takový slib nepostačoval, postavil strážce před jeho příbytek. Dalšími podmínkami takového soudního rozhodnutí byly jednak dosavadní bezúhonnost odsouzeného, jednak to, že by nemohl v případě uvěznění vykonávat své zaměstnání, tj. zajišťovat si obživu. Pokud odsouzený nedodržel stanovenou povinnost nevzdalovat se ze svého příbytku, byl uložený trest, resp. jeho zbytek, vykonán ve věznici.

Po šedesáti letech se tedy tento staronový institut domácího vězení opět *vrací do našeho sankčního systému*, byť v pozměněné podobě a vycházející z poněkud jiných, současné době a vývoji korespondujících východisek tzv. *restorativní justice*, kladoucí důraz na znovuoobnovení trestným činem narušených sociálních vztahů, včetně nápravy pachatelem způsobených materiálních i nemateriálních škod. Zajímavé poznatky přinášejí zkušenosti s aplikací trestu domácího vězení v zemích, kde jej soudy mohou ukládat pachatelům již delší dobu, neboť ukazují, že zvláště někteří z odsouzených jej vnímají jako citelnější újmu než krátké nepodmíněné tresty, o jiných sankcích ani nemluvě. (Šámal a kol. 2009: 713)

Možnost ve vhodných případech *ponechat odsouzeného za zákonem stanovených podmínek v domácím prostředí* lze zpravidla považovat za lepší řešení nejen pro něho samotného a jeho nejbližší sociální okolí (rodinu), ale i pro poškozeného, který tak má větší šanci obdržet plnou a včasnou kompenzaci utrpěné újmy než od pachatele, který by byl výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody sociálně izolován se všemi z toho vyplývajícími vedlejšími důsledky.

Obsahem trestu domácího vězení je povinnost pachatele zdržovat se v určeném obydlí v zákonem, nebo soudem stanovené době, s výjimkou případů, které zákon příkladmo uvádí³³.

Z uvedeného je zřejmé, že je touto sankcí citelně omezena ústavně chráněná svoboda pohybu, na druhou stranu je však takto způsobená újma nesrovnatelně nižší, než jakou by pro odsouzeného znamenal výkon byť jen krátkodobého trestu odnětí svobody. Reálně hrozící náhradní trest odnětí svobody v délce až jednoho roku je nadto dostatečným varováním před nedodržením stanovených podmínek domácího vězení. (Šámal a kol. 2009: 714)

Významnou podmínkou uložení trestu domácího vězení je zákonný požadavek, aby pachatel *dal písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost*. Tato podmínka vede snahy zainteresovat pachatele na výkonu trestu domácího vězení, vyjadřuje požadavek zákonodárce, aby byl zjištěn *souhlas pachatele s uložením domácího vězení*, což má zásadní význam při zvažování, zda uložit trest domácího vězení nebo jiný druh trestu. Jde zejména o to, aby negativní stanovisko pachatele k tomuto druhu trestu nebylo již od počátku překážkou v jeho výkonu a aby se uložení tohoto trestu nestalo jen formalitou, po které bude nutně následovat nařízení náhradního trestu odnětí svobody. V této souvislosti je nutno brát zřetel též na výchovné působení trestu domácího vězení, protože slibem, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost, pachatel na sebe bere tento závazek a určité povinnosti spojené s výkonem tohoto trestu. (Šámal a kol. 2009: 717)

Jak tomu v praxi skutečně bude, tj. v jaké míře splní trest domácího vězení svůj účel být přiměřenou, individualizovanou a zároveň humánní sankcí postihující především pachatele a mající jen minimální negativní dopady na jeho nejbližší sociální okolí³⁴ se ukáže až po několika letech jeho aplikace. *Conditio sine qua non* jeho úspěšného uplatňování bude ovšem i organizační a personální zajištění jeho výkonu, které je třeba

³³ Jako jsou výkon zaměstnání nebo povolání, poskytnutí zdravotní péče, apod., dále osobní účast na bohoslužbách nebo jiných náboženských shromážděních, pokud je odsouzenému povoleno soudem jejich navštěvování.

³⁴ Především rodinu.

dořešit tak, aby zejména při jeho zavádění v prvních letech účinnosti nového trestního zákoníku nebylo překážkou jeho využívání v aplikační praxi. (Šámal a kol. 2009: 714)

„Podle ustanovení § 60 odstavec 1 trestního zákoníku soud může uložit trest domácího vězení až na dvě léta.“ Soud může samozřejmě uložit trest, resp. u mladistvého trestní opatření domácího vězení i na dobu výrazně kratší než jsou dva roky, a vzhledem k tomu, že zákonodárce zde nestanovil žádnou dolní hranici, může to být např. i doba pouhých 14 dnů. Avšak domácí vězení uložené na takto krátkou dobu by zpravidla postrádalo svůj výchovný smysl, a proto v praxi bude jako nejkratší doba přicházet v úvahu spíše doba několika týdnů. Zahraniční praxe ukazuje, že trest domácího vězení je ukládán nejčastěji řádově v měsících a nikoli v letech, a proto lze předpokládat, že doba blízká se horní hranici trestní sazby dvou let bude spíše výjimkou. Naproti tomu česká úprava trestu domácího vězení je specifická v tom, že umožňuje soudu poměrně široké modifikace konkrétního vymezení domácího vězení³⁵. Zde by s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného přečinu³⁶, osobě a poměrům pachatele, ale také k obecným ustanovením o ukládání trestu, mohlo přicházet v úvahu, aby byl trest uložen při využití celé trestní sazby až na dvě léta. (Šámal a kol. 2009: 716)

Ustanovení § 60 odstavec 3 trestního zákoníku konkretizuje obsah trestu domácího vězení tím, že stanoví zákonné vymezení konkrétních podmínek trestu domácího vězení, dále povinnosti odsouzeného a rámcově i důvody, které by mu objektivně v řádném dodržování těchto závazků mohly bránit. Kromě toho obsahuje oprávnění soudu nejen stanovit jiné podmínky domácího vězení, ale povolit odsouzenému navštěvování pravidelných bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna. (Šámal a kol. 2009: 720) Zákonné vymezení konkrétních podmínek trestu domácího vězení spočívá „v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20.00 hodin do 05.00 hodin, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení v důsledku jeho onemocnění. Soud může odsouzenému

³⁵ Kdy je možné, aby soud stanovil trest domácího vězení např. v podobě tzv. víkendového trestu, kdy odsouzenému pachateli by určil s ohledem na jeho specifické zaměstnání, rodinné či jiné poměry, aby se zdržoval v určeném obydlí jen ve dnech pracovního klidu a pracovního volna, anebo i jiných několika dnů v týdnu, nikoli tedy každého dne v týdnu.

³⁶ Přečinem jsou podle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník všechny nedbalostní trestní činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.

povolit navštěvování pravidelných bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna.“ (Šámal a kol. 2009: 721) Ustanovení § 61 odstavec 1 trestního zákoníku upravuje důsledky pro případ, kdy by byl výkon trestu domácího vězení zmařen. „Jestliže soud uloží trest domácího vězení, je zároveň povinen uložit pro případ, že by byl výkon této sankce zmařen, i náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok.“ (Šámal a kol. 2009: 726)

Podle ustanovení § 334b trestního řádu „kontrolu výkonu trestu domácího vězení zajišťuje probační a mediační služba ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného nebo namátkovou kontrolu prováděnou probačním úředníkem; za tímto účelem je odsouzený povinen probačnímu úředníkovi umožnit vstup do místa výkonu trestu³⁷.“

Elektronické hlídání odsouzených u trestu domácího vězení bude zavedeno podle Ministerstva spravedlnosti příští rok, protože se mu nepodařilo získat na projekt peníze z Evropské unie a bude hrazen ze státního rozpočtu. Úřad dokončuje zadávací dokumentaci pro výběr dodavatele elektronického monitoringu. (Domácí vězení, n. d.)

Zavedení systému elektronického hlídání odsouzených (tzv. „nárámků“) pro cca 700 odsouzených si vyžádá na základě zahraničních poznatků (Probation Statistics, England and Wales) v prvním roce pořízení částku cca 559 milionů Kč. Při počtu cca 700 sledovaných osob by roční náklady činily přibližně 50 milionů Kč. Podle výroční zprávy Generálního ředitelství vězeňské služby České republiky za rok 2006 činí denní průměrné náklady na jednoho odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody 872 Kč, což představuje roční náklady ve výši 318 280 Kč. Náklady na kontrolu jednoho odsouzeného k trestu domácího vězení v systému elektronického dohledu představují přibližně 71 429 Kč. Tato částka představuje více než 3/4 úsporu oproti ročnímu nákladu na odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody³⁸.

Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce nebyl obsažen v původním vládním návrhu trestního zákoníku, dostal se do něj až v průběhu projednávání v Poslanecké sněmovně v důsledku poslaneckého pozměňovacího návrhu,

³⁷ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

³⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

který však byl zpracován Ministerstvem vnitra ČR ve spolupráci s Ministerstvem spravedlnosti ČR. Důvodem návrhu byly narůstající případy fotbalového chuligánství na stadionech, popř. i mimo něj, při cestě na fotbalový zápas a zpět. Projevy chuligánství lze stíhat podle různých ustanovení zvláštní části trestního zákoníku. (Šámal a kol. 2009: 846) Pouhé odsouzení za tyto trestné činy by však příliš nebránilo odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti. Uložení přiměřených omezení a povinností se jeví jako nedostatečné. Do popředí tak vystupuje zábranná funkce trestu.

Trest zákazu vstupu na kulturní a jiné společenské akce může mít dostatečně *preventivní účinek*. K jeho dodržování může přispět povinnost odsouzeného dostavovat se podle pokynů probačního úředníka v období bezprostředně souvisejícím s konáním zakázané akce k určenému útvaru Policie České republiky. Motivací ke spolupráci s probačním úředníkem je také možnost odsouzeného žádat po výkonu poloviny tohoto trestu o podmíněné upuštění od výkonu jeho zbytku. Naopak odstrašující účinek by měl být mimo jiné i v tom, že nedodržování uloženého trestu zákazu vstupu může být postihnuto jako trestný čin *maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání*.

Zákaz vstupu na kulturní a jiné společenské akce je dalším z druhů trestů, jež *omezují svobodu pohybu pachatele*³⁹. Podle článku 14 odst. 3 Listiny základních práv a svobod mohou být tyto svobody omezeny zákonem, jestliže je to nevyhnutelné pro bezpečnost státu, udržení veřejného pořádku, ochranu zdraví nebo ochranu práv a svobod druhých a na vymezených územích též z důvodu ochrany přírody. Řadí se mezi tzv. alternativní tresty. (Šámal a kol. 2009: 847)

„Podle ustanovení § 76 odstavec 1 trestního zákoníku soud může uložit trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce *až na deset let*⁴⁰.“

Tuto sankci lze uložit jako trestní opatření i *mladistvému*, přičemž však horní hranice trestní sazby nesmí *převyšovat pět let*. (Šámal a kol. 2009: 848)

Ochranná opatření lze obecně vymezit jako samostatný druh trestních sankcí, ukládaných za trestný čin nebo čin jinak trestný soudem jako prostředek státního

³⁹ Která je jednak zaručena v článku 14 Ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod a v mezinárodních úmlouvách o lidských právech a základních svobodách.

⁴⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

donucení, směřující k dosažení účelu trestního zákona, jejichž výkon je vynutitelný státní mocí, a která vedle trestů⁴¹ zejména chrání zájmy společnosti. Zároveň také osobám, kterým jsou ukládána, způsobují újmu, která však není jejich funkční složkou, ale jen nevyhnutelným účinkem jejich individuálně preventivního působení.

Druhy ochranných opatření jsou:

a) ochranné léčení, které je právním následkem trestného činu nebo činu jinak trestného, jenž poskytuje ochranu společnosti před nebezpečnými duševně chorými osobami⁴² nebo osobami závislými na návykových látkách, jejich umístěním nebo ambulantní péčí ve zdravotnickém zařízení, a to s cílem jejich opětovného zařazení do běžného života

b) zabezpečovací detence, jež je právním následkem trestného činu nebo činu jinak trestného, která poskytuje ochranu společnosti před zvláště nebezpečnými duševně chorými osobami⁴³ nebo osobami závislými na návykových látkách, u nichž nemůže splnit svůj účel ochranné léčení, jejich izolací v detenčním ústavu se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy, a to zejména s cílem jejich přeřazení do ústavního ochranného léčení

c) zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, jež je právním následkem trestného činu nebo činu jinak trestného, které poskytuje ochranu společnosti tím, že odnímá pachatelům, ale i jiným osobám obecně nebezpečné věci⁴⁴ nebo jiné věci sloužící k páčání trestných činů⁴⁵ anebo odčerpává výnosy z trestné činnosti⁴⁶ s cílem odstraňovat prostředky sloužící k páčání nebo podporování trestné činnosti

d) ochranná výchova, která je právním následkem trestného činu nebo činu jinak trestného, jež poskytuje ochranu společnosti před proviněními mladistvých a činy jinak trestnými dětí mladších patnácti let jejich umístěním do speciálního výchovného

⁴¹ Opatření výchovných a trestních u mladistvých.

⁴² Postiženými duševní poruchou.

⁴³ Postiženými duševní poruchou.

⁴⁴ Např. zbraně, střelivo, výbušniny, jedy, narkotika apod.

⁴⁵ Např. padělatelské náčiní, kasařské nebo jiné zločinecké nástroje, peníze určené k financování terorismu.

⁴⁶ Např. věci či jiné majetkové hodnoty pocházející z trestné činnosti, peníze nebo jiné hodnoty pocházející z organizovaného zločinu.

zařízení s cílem odstranit u mladistvých nebo dětí mladších patnácti let společensky nebezpečné negativní sklony a návyky, a tím jim zabránit v páchání další trestné činnosti. (Šámal a kol. 2009: 1021)

Upuštění od potrestání je obecný institut, vedle něhož jsou v trestním zákoníku další zvláštní případy upuštění od potrestání, a to upuštění od potrestání v případě nezpůsobilé přípravy nebo nezpůsobilého pokusu, ***upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence*** a ***podmínečné upuštění od potrestání s dohledem***.

Kromě těchto hmotněprávních institutů spojených s vyslovením viny mohou vést k beztrestnosti pachatele i *procesní alternativy* (tzv. odklony), zejména ***podmínečné odložení podání návrhu na potrestání, podmíněné zastavení trestního stíhání, schválení narovnání, odstoupení od trestního stíhání mladistvého, zastavení trestního stíhání po zpětvzetí souhlasu poškozeného a zastavení trestního stíhání***, jestliže vzhledem k významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo.

Institut upuštění od potrestání – ve všech jeho alternativách – je konkrétním projevem *zásady humanity a pomocné úlohy trestní represe*. Upuštění od potrestání je v podstatě zvláštním případem pohrůžky trestem v tom smyslu, že dokud není pravomocně rozhodnuto o tom, že soud upouští od uložení trestu, na pachatele působí samotný fakt odhalení trestného činu, jeho vyšetřování spojené s trestním řízením vedeným proti pachateli, soudní projednávání činu a pak zejména po celou dobu trestního stíhání existující hrozba uložení trestu soudem. (Šámal a kol. 2009: 543)

Upuštění od potrestání je zároveň projevem *zásady ekonomie* trestního práva. Stačilo totiž pouhé trestní stíhání pachatele a konstatování jeho viny bez uložení a výkonu trestu, není třeba trvat na právním následku v podobě trestu a je možné od něj upustit. Jestliže bylo dosaženo nápravy pachatele a ochrany společnosti již tím, že věc pachatele byla projednána před soudem a výrokem o vině bylo vyjádřeno negativní zhodnocení

pachatelova činu, pak je uložení trestu nejen zbytečné, ale také neodůvodněné. Současně to však na druhé straně znamená, že upuštění od potrestání musí být odůvodněno z hlediska jak individuální prevence, tak také generální prevence. V konkrétním případě tedy již odhalení pachatele, jeho trestní stíhání, postavení před soud a odsouzení jeho činu v podobě výroku o vině musí dostatečně výchovně působit na pachatele i na ostatní členy společnosti. Samotným projednáním věci před soudem a výrokem o vině, jímž se jménem státu a společnosti vyjadřuje negativní zhodnocení pachatelova činu, se má dosáhnout stejný cíl, splnit stejný účel, jako je tomu v jiných případech uložení trestu, tj. náprava pachatele a ochrana společnosti. (Šámal a kol. 2009: 544)

1.4 Alternativní tresty a opatření a veřejné mínění

Nemůžeme podceňovat důležitost vysvětlení významu a účinku alternativních trestů a opatření veřejnosti, pokud nechceme riskovat, že si je vyloží jako přehnanou shovívavost trestní justice. Společnost se musí zapojit do každého řešení problému delikvence. Pokud legislativa zavede nový trest, případně opatření, musí být stanoveny a vzájemně zváženy obecné zájmy společnosti a specifické zájmy jednotlivců, zvláště obětí trestných činů. Informovat veřejnost znamená především informovat specifické skupiny obyvatel, které veřejné mínění utvářejí, tj. politiky, odborové organizace, nátlakové skupiny, profesní skupiny, média apod.

Jedná se o základní aspekty budování právního vědomí společnosti, které mají nepochybně své kořeny již ve všestranném působení na děti a mládež. Nezastupitelnou roli zde bezesporu sehrává rodina, jež má primární vliv na formování názorů svých členů i na utváření hodnotového systému rodiny, potažmo jednotlivce. Prostřednictvím masmédií a především školy lze do jisté míry ovlivnit utváření základních životních hodnot a postojů jedince. Proto je potřebné, aby byl jedinec postupně a přiměřeně věku seznamován s existencí určitých normativních systémů, které společnost přijala a jejichž normami je třeba se řídit, a aby byl upozorněn i na rizika či případné sankce, které hrozí při jejich nerespektování, či vědomém porušování. Zde se otevírá velký prostor

pro možnost působení na mladé lidi buď ve škole ve vyučovacích předmětech, nebo v mimoškolních aktivitách.

Jako velice potřebné vidí autorka nutnost informovat o nových směrech v jednotlivých oblastech zvláště pedagogy, kteří pak mohou tyto své poznatky předávat žákům a studentům.

Příkladem uvedeme přednášky, které se již několik let uskutečňují na žďárských středních školách, kde jsou studenti seznamováni s tím, co je trestní odpovědnost, trestný čin a jaké tresty mohou být podle našeho trestního zákoníku soudem ukládány. Dále jsou jim vysvětlovány základní etapy trestního řízení a jeho alternativy. Rovněž je jim přiblížena role Probační a mediační služby ČR.

Za velice prospěšné považujeme, pokud pedagog hovoří ke svým studentům v rámci vlastní dobré znalosti problematiky a autentické zkušenosti. Proto Okresní soud ve Žďáru nad Sázavou uskutečňuje přednášky pro učitele a studenty základních a středních škol, které spočívají v seznamování s problematikou trestního práva, trestního řízení, hmotnými a procesními alternativami. Následně mají možnost se zúčastnit hlavního líčení, nejčastěji v trestních věcech mladistvých obžalovaných z důvodu výchovného působení.

Tato činnost je ze strany samotných pedagogů velice vítána a oceňována jako nesporný přínos pro další možné zkvalitnění jejich působení na mladé lidi při formování jejich právního vědomí.

1.5 Shrnutí

Jak již bylo výše konstatováno, nový trestní zákoník – pokud jde o trestní sankce – navázal na změny, k nimž docházelo již postupnými novelami dřívějšího trestního zákona z roku 1961. Tyto změny byly charakterizované kromě už zmíněné humanizace trestání též zaváděním a rozšiřováním *alternativních trestů a způsobů sankcionování*. Novelu trestního zákona provedené v letech 1990 až 2001 se významně dotkly

i některých druhů trestů, např. byl zrušen trest smrti, byly rozšířeny možnosti ukládání peněžitého trestu, byl zaveden nový druh trestu v podobě obecně prospěšných prací, podmíněné odsouzení bylo doplněno o alternativu s probačním dohledem a u trestu vyhoštění byla doplněna možnost jeho uložení na dobu určitou. Trestní zákon z roku 1961 obsahoval do konce své účinnosti⁴⁷ celkem 10 druhů trestů.

Nicméně rozšíření alternativních způsobů sankcionování trestné činnosti je v praxi limitováno sociální skladbou pachatelů, podmínkami stanovenými pro ukládání a výkon jednotlivých trestů nespojených s odnětím svobody a přístupem soudní praxe k využívání těchto alternativních trestů. Navíc efektivnost jejich výkonu je závislá na fungování Probační a mediační služby, jejíž činnost se mohla rozvinout teprve přijetím zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2001.

Výraznou změnu v systému sankcí přinesl zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), který zavedl mimo jiné *výchovná opatření* jako významnou alternativu k trestním opatřením a ochranným opatřením, jež je možné ukládat mladistvým za spáchaná provinění.

Na závěr této části dodejme, že narozený člověk není nadán potřebnými duševními schopnostmi z hlediska trestní odpovědnosti. Osoba, která v době spáchání činu ještě *nedovršila patnáctý rok svého věku*, není trestně odpovědná. Činem se rozumí skutek, jenž by u pachatele, který již dovršil patnáctý rok věku, byl trestným činem resp. proviněním (čin jinak trestný). Trestní odpovědnost začíná teprve dnem, který následuje *po dni patnáctých narozenin* pachatele, neboť teprve tehdy osoba dovršila patnáctý rok ve smyslu trestního zákona. Osoba, která v době spáchání trestného činu dovršila *patnáctý rok* a nepřekročila *osmnáctý rok* svého věku, je označována zákonem o soudnictví ve věcech mládeže jako *mladistvý* pachatel. Pojem mladistvého neodpovídá pojmu zletilosti z hlediska občanského práva, a proto je tzv. dřívější nabytí zletilosti před dovršením osmnácti let v oblasti trestního práva hmotného bez významu. *Dovršením osmnáctého roku věku* se stává osoba plně trestně odpovědnou.

⁴⁷ Do 31. 12. 2009.

2. Probace a mediace

Koncept probace je v současnosti vzhledem k rozmanitosti právních systémů, ale i povaze sociálních služeb, velice široký a můžeme se setkat s rozdílnými definicemi a pojetími. Podle definice OSN je probace metoda zacházení s vybranou skupinou pachatelů v rámci podmíněného odložení trestu, kdy je uložen dohled spolu s poskytováním individuálního poradenství a dalších podpůrných služeb. Za probaci v širším slova smyslu je považována také práce v oblasti výkonu trestu obecně prospěšných prací a dalších trestů a opatření, které obsahují formy individuální práce s klientem směřující k plnění specifických povinností a podmínek zkušební doby. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 2)

Obecně lze říci, že mediace je považována za jednu z významných metod spojenou s filozofií restorativní (obnovující) justice, dokonce je vnímána jako jeden ze základních nástrojů praktického uplatnění tohoto přístupu. Mediace redefinuje trestný čin jako konflikt mezi stranami, kterých se bezprostředně týká. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 10)

2.1 Podstata probace

Slovo probace má svůj původ ve slově *probare* – zkoušeti, ověřovati. Probace jako specializovaná forma činnosti s pachateli, která obsahuje prvky dohledu a kontroly odvozené od autority soudního rozhodnutí, se začíná formovat v průběhu 19. století. Za zakladatele probace je považován americký obuvník John Augustus, který se dobrovolně staral o pachatele trestných činů. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str.1) V roce 1841 složil poprvé kauci za muže, který byl obviněn z opilství, a přesvědčil soudce, aby s vynesením rozsudku počkal pár týdnů a dal obviněnému možnost dodržet svůj slib, že bude vést spořádaný život a bude se dostavovat k soudu. V průběhu této doby byl s obviněným v kontaktu a zároveň mu nabídl zázemí, podporu a pomoc pro slušný, resp. řádný život na svobodě. Později se s obviněným dostavil

k soudu, předložil zprávu o pokrocích obviněného a požádal soud o uložení mírného peněžitého trestu a uhrazení soudních výloh. Do roku 1858 John Augustus složil takto kauci za více než 2000 lidí. V roce 1878 svým úsilím dospěl k přijetí prvního probačního zákona ve státě Massachusetts.

Probace je považována za druh trestu⁴⁸, který je však vykonáván na svobodě. V kontinentálním právu je spjata především s podmíněným odsouzením, uložením dohledu nad pachatelem a s dalšími podmínkami, které je pachatel na svobodě povinen dodržovat. V anglosaském systému má probace tradici v tzv. binding over, tj. zavázání pachatele slibem, že splní dané podmínky, např. se dostaví před soud a bude řádně žít, ale stejně tak je spojena s formou podmíněného odsouzení. V tomto kontextu lze zahrnout do probace i propuštění z vězení na podmínku, tzv. paroli⁴⁹, včetně uložení dalších povinností. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 2)

Současná podoba systémů probace v Evropě se neopírá o jeden myšlenkový koncept, ale je výsledkem prolínání různých trendů vývoje v posledních 150 letech. Významnou roli v procesu utváření a vymezení probace v jednotlivých státech sehrály nevládní spolky a organizace. Nejprve vznikaly probační aktivity mimo státní zařízení zpravidla v rámci církví a dobrovolnických organizací. Jak již bylo uvedeno, vznik a činnost systému probace byly v některých zemích výrazně ovlivněny vývojem na poli „péče“ o osoby uvězněné a propuštěné, především o ty, kterým byl uložen trest odnětí svobody, nebo byly podmíněně propuštěny. V Evropě je za zemi s nejdelsí tradicí probace považováno Nizozemsko. Nizozemská probační služba datuje své založení již rokem 1823, kdy kupci založili první spolek probační služby na pomoc pachatelům, protože poznali, že pouhý trest nic neřeší. Dlouholetou tradici probační práce v Evropě má dále Velká Británie a skandinávské země. V zemích západní Evropy zaznamenala probace velký rozvoj především ve druhé polovině 20. století, kdy se systém probace vyvíjel v úzkém propojení se snahami zavádět nové formy trestů a opatření vykonávaných na svobodě. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 3)

Zásadní přelom přichází v souvislosti s vnímáním trestného činu nejen jako konfliktu mezi pachatelem a společností, ale jako trojrozměrné události mezi

⁴⁸ V zásadě na zkoušku.

⁴⁹ Na slib, čestné slovo.

pachatelem, poškozeným a společností, která narušila jejich vzájemné vztahy. Na základě těchto změn v uvažování o trestní spravedlnosti jsou v některých zemích Evropy redefinovány základní zásady a principy probace, začíná se zde hovořit o vyvážené intervenci k oběma stranám trestního sporu, tj. obviněnému i poškozenému, a probační služba přichází se škálou nabídek a služeb určených poškozeným. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 4)

Probací se podle ustanovení § 2 odstavec 2 zákona č. 157/2000 Sb.⁵⁰ rozumí „organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.“

Zákonem je tedy probace vymezena zejména jako soubor činností a aktivit směřujících k realizaci rozhodnutí státního zástupce nebo soudu. Jak se uvádí v komentáři k zákonu o Probační a mediační službě, probace je v zákoně pojata v širokém rozsahu činností, není vnímána pouze jako souhrn určitých sankčních opatření, ale též jako škála služeb, aktivit a činností, které Probační a mediační služba v souvislosti s výkonem „alternativ“ zajišťuje.

Vedle zajištění realizace soudem nebo státním zástupcem uložených sankcí v širším slova smyslu lze ovšem pod pojem probace zařadit též specifické činnosti vykonávané ještě před pravomocným rozhodnutím soudu nebo státního zástupce, které zpravidla směřují k přípravě podkladů pro takové rozhodnutí. Příkladem je vypracování zpráv o osobě obviněného či poškozeného a jejich aktuální životní situaci a obstarávání relevantních podkladů pro rozhodnutí soudu nebo státního zástupce. Smyslem těchto činností je přispět k individualizaci možného trestního postihu, motivovat obviněného aktivně se ujmout řešení následků a příčin vlastní trestné činnosti. (Doubravová a kol. 2001: B2 - str. 1) Je však nutné mít na paměti, že se v tomto smyslu nejedná o probační činnosti vycházející z autority rozhodnutí soudu nebo státního zástupce ve věci, byť

⁵⁰ Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě).

se tak také děje výhradně na jejich pokyn, ale kontakt klientů s Probační a mediační službou je dobrovolný. (Doubravová a kol. 2001: B2 - str. 2)

2.2. Podstata mediace

Mediace má svůj původ v latinských *medius*, *median*, tj. kupříkladu střed, prostřední. Podstata mediace spočívá ve zprostředkování řešení sporu za účasti třetí strany – mediátora, jehož úkolem je řídit proces mediace a pomoci stranám sporu dospět k řešení, které uspokojí jejich zájmy a potřeby. Tento způsob řešení konfliktu vychází z přesvědčení, že strany konfliktu jsou schopny velké množství sporů řešit vlastními silami s minimem vnějších zásahů. Je však důležité dát stranám konfliktu k tomuto způsobu řešení příležitosti a napomoci jim se v průběhu společného vyjednávání orientovat. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 6) Řešení konfliktu mezi spornými stranami pomocí prostředníka má bohaté tradice. Urovnávání sporu za pomoci prostředníka má podle názoru mnohých autorů své kořeny v kulturách tzv. přírodních národů a kmenů, kde v této roli vystupoval vážný člen rodiny či příslušník dané komunity.

Řešení konfliktu zprostředkováním dohody mezi spornými stranami se začalo institucionalizovat ve druhé polovině 20. století na severoamerickém kontinentu. Mediace jako konsenzuální metoda řešení konfliktů se postupně stávala významným doplňkem či alternativou soudnímu řešení sporů založeném na principu konfrontace. Tento postup řešení sporů našel své uplatnění především ve sféře pracovních sporů a podnikové politiky. Postupně začala mediace pronikat do dalších oblastí lidského života⁵¹. Zároveň se tento způsob řešení sporů rozšířil za hranice severoamerického kontinentu a ve své institucionalizované podobě pronikl do evropských zemí. V průběhu 60. let 20. století se v USA a Kanadě mediace dostala do sféry občanského práva a později i trestní soudní praxe. Od 70. let se začíná prosazovat jako legitimní přístup k řešení sporů a začíná se etablovat jako samostatná profese.

⁵¹ Jako jsou např. rodinné a sousedské spory, oblast etnických a ekologických konfliktů, oblast školství apod.

První aktivity usilující o ověření konceptu mediace jako metody řešení sporu se v trestní praxi objevují v Kanadě koncem 60. let. Za první mediační program zaměřený na oblast trestní justice je podle některých zdrojů považován projekt ve městě Elmira v kanadské provincii Ontario, který byl započat v roce 1974. U zrodu tohoto programu stála církev, soudce a probační pracovník, kdy soudce přistoupil na návrh probačního pracovníka - uložit dvěma mladistvým, kteří vandalismem poškodili majetek dvaceti dvou poškozených, aby se s nimi setkali a vyjednávali o způsobu nápravy škody, kterou zapříčinili. Tento přístup našel podporu poškozených i místní komunity a celý případ je vnímán jako začátek rozvoje mediačních programů na severoamerickém kontinentu. V této souvislosti je mediace mezi poškozeným a obviněným v některých zdrojích uváděna jako „kanadský dar světu“. Trend řešit konflikty mediací se posléze objevil také v Austrálii, Novém Zélandu a jižní Africe.

Mediací mezi poškozeným a obviněným se rozumí proces, ve kterém je obviněnému a poškozenému na základě jejich souhlasu umožněno se za účasti třetí strany – mediátora – aktivně účastnit sporu souvisejícího s trestnou činností. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 7) Mediace mezi poškozeným a obviněným vychází z obecných zásad a principů mediace, nicméně její specifika jsou dána kontextem trestního řízení, v rámci kterého se uplatňuje. V praxi se setkáváme s různými postupy a přístupy uplatnění mediace. V zásadě můžeme hovořit o dvou základních typech: *mediaci přímé*, kdy dochází k setkání poškozeného a oběti tváří v tvář, a *mediaci nepřímé*, kdy mediátor plní roli prostředníka mezi stranami, které se vzájemně nesetkají. Jak ukazují zkušenosti s uplatněním těchto dvou typů mediace, je účinnější satisfakce oběti trestného činu dosahována, když se v rámci mediace obviněný a oběť setkají osobně, než v případě, kdy zprostředkování alternativního řešení sporu probíhá tzv. nepřímou formou, aniž by se oba setkali.

Za průkopnickou zemi v oblasti mediace mezi poškozeným a obviněným na evropském kontinentě je považována Velká Británie, kde byly programy mediace zahájeny koncem 70. let. O několik let později se objevily mediační programy v Norsku a Finsku, které byly úzce svázány s komunitami, kde ke sporům dochází, a řešily různé formy konfliktů, trestní nevyjímaje.

V 90. letech zaznamenala mediace bouřlivý vývoj, jak ve smyslu rozvíjení teorie, metodologie, tak ve vymezení profese mediátora, což je patrné nejen v oblasti mediace mezi poškozeným a obviněným, ale také v prostředí mimo trestní justici. Koncem 80. a v průběhu 90. let našla mediace mezi poškozeným a obviněným své zakotvení v trestní legislativě některých zemí, rozšířila se také oblast jejího využívání. Příkladem země, kde se podařilo kvalitativně i kvantitativně zareagovat na společenskou poptávku mediace jako techniky řešení trestního konfliktu s návazností na odklad od trestního řízení a vypracovat ucelený systém poskytování mediačních služeb pro trestní justici, je nepochybně Rakousko.

Vedle zkušenosti s využitím mediace ve spojitosti s odklonem od klasického trestního řízení se v různých zemích Evropy objevují další modely využití mediace. Mediace začíná být využívána v průběhu celého trestního řízení - vykonávacího řízení nevyjímaje - a v této souvislosti se rozšiřuje okruh případů, které jsou k mediaci předávány. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 8) V současné době existují mediační programy, které se zaměřují výlučně na určitý typ trestné činnosti⁵². Další programy působí v trestním řízení bez tohoto vymezení. Totéž platí pro klientelu, kdy jsou stanovena různá kritéria z hlediska mediace především směrem k pachatelům – např. věk, kriminální kariéra apod. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 9)

Ačkoliv je mediace tradičně vnímána jako metoda založená na aktivitě stran konfliktu, které za pomoci třetí hledají řešení, jež by pro ně bylo vzájemně výhodné a zohlednilo by jejich potřeby, v praxi se můžeme setkat i s dalšími přístupy založenými na jiných východiscích a cílech. Oblast trestní justice, tradičně zaměřená na potrestání pachatele, svádí k využívání mediace jako techniky směřující především k pachateli a jeho uvědomění si následků svého jednání. Mediace je v těchto modelech používána jako technika založená na principu autority a síly mediátora. Ve svém praktickém dopadu může představovat méně formální proces směřující k řešení daného konfliktu, kde výsledek⁵³ je upřednostňován před procesem dialogu a komunikace mezi poškozeným a obviněným. V tomto smyslu je mediace využita jako technika, nicméně pojetím a způsobem uplatnění se od výše uvedených principů liší.

⁵² Např. majetkové delikty, násilné trestné činy, trestná činnost mezi rodinnými příslušníky nebo osobami z blízkého sociálního okolí, tzv. domácího násilí.

⁵³ Např. uzavření dohody nebo splnění podmínek pro daný právní institut.

V literatuře se v této souvislosti můžeme setkat s pojetím mediace založeným na „modelu sociální práce“. Vedle programů mediace, které zpravidla směřují k zprostředkování alternativního řešení sporu mezi poškozeným a obviněným s cílem řešit následky trestné činnosti a dosáhnout morální⁵⁴ a materiální⁵⁵ satisfakce oběti, se setkáváme s programy tzv. rodinných skupinových konferencí. Cíle a používané metody práce jsou velmi blízké mediačnímu procesu, rozdíl je možné vidět především v okruhu osob, které se procesu zúčastňují. (Doubrovová a kol. 2001: A1 - str. 11)

Mediací se podle ustanovení § 2 odstavec 2 zákona č. 157/2000 Sb.⁵⁶ rozumí „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu a vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“

Komentář k zákonu o Probační a mediační službě dále uvádí, že se jedná o neformální proces urovnání konfliktu spojeného s konkrétním trestným činem a s tím související zprostředkování alternativního řešení trestní věci. Smyslem mediace je proto na straně jedné zmírnění či urovnání konfliktních stavů spojených s trestným činem, zmírnění škod a následků, a na straně druhé nalezení řešení v konkrétním případě, které umožní státnímu zástupci a soudu účinně aplikovat pestrou škálu alternativ k potrestání, popřípadě alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. V tomto smyslu mediace nemusí směřovat výlučně k vytvoření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání či narovnání, ale také k uplatnění dalších procesních postupů a trestů nespojených s odnětím svobody.

Mediace mezi poškozeným a obviněným není vyloučena ani po pravomocném skončení trestní věci, pokud vede k urovnání vztahů narušených trestným činem a přispívá tím k naplnění zásad restorativní justice, smyslu a podstaty uložených trestů či omezení a povinností. (Doubrovová a kol. 2001: B2 - str. 2)

⁵⁴ Např. omluva.

⁵⁵ Např. uhrazená škoda.

⁵⁶ Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě).

2.3 Vznik Probační a mediační služby u nás

Probační a mediační aktivity se v jednotlivých zemích světa rozvíjely na základě kulturní a společenské tradice, ekonomických možností a v neposlední řadě na základě politického systému dané země. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 1)

V souvislosti s usilováním o přibližování legislativy standardům zemí EU⁵⁷ se stále naléhavěji objevovala potřeba vytvořit ucelený systém činností pro širší využívání a efektivní realizaci zavedených alternativních trestů a odklonů v trestním řízení.

Za tímto účelem přijala vláda v roce 1994 program prevence kriminality a usnesením č. 341 zavázala ministra spravedlnosti úkolem, aby zřídil místa probačních úředníků. Od 1. 1. 1996 bylo toto usnesení zrealizováno a na většině okresních a některých krajských soudech byla zřízena místa probačních úředníků. Plněním úkolů spojených s probačními činnostmi byli povětšinou pověřeni pracovníci odborného aparátu soudů a vyšší soudní úředníci, kteří se zaměřovali zejména na zajištění administrativně technického výkonu trestu obecně prospěšných prací a na formální kontrolu chování obviněných v institutech spojených s uložením zkušební doby.

Pouze některé obvodní a okresní soudy⁵⁸ využily této příležitosti k obsazení místa probačního úředníka kvalifikovaně vzdělanými lidmi zejména v oboru sociální práce, kteří se pak v praxi pokoušeli rozvíjet nové pracovní postupy již v předzodkuskové fázi trestního řízení a naplňovat tak očekávání spojená s širším využíváním jednotlivých institutů v praxi. Současně se prostřednictvím konkrétní případové práce s klienty začala rozvíjet kvalifikovaná sociální práce s obviněnými i poškozenými v trestní justici a pozvolna se ve spolupráci s některými soudci, státními zástupci a dalšími odborníky vytvářely koncepční materiály ovlivňující budoucí podobu zákona o Probační a mediační službě. (Doubravová a kol. 2001: A2 - str. 3)

Výše popsaný stav praxe probačních úředníků z konce devadesátých let však narážel na řadu omezení, mezi něž patřil problém kumulovaných funkcí, zejména

⁵⁷ A také postupně se prosazujícím „reformním tendencím v sociální sféře a justici“

⁵⁸ Zejména v Praze a později např. v Karlových Varech a Brně.

u ustanovených úředníků soudů, nedostatek prostoru pro probační a mediační aktivity, absence kvalifikačních požadavků na výkon této funkce, a pochybnosti právní veřejnosti zejména soudců a státních zástupců o užitečnosti alternativních trestů a opatření obecně. Zmíněné obtíže, ale i první pozitivní zkušenosti vedly k rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti ČR zákonným způsobem upravit organizační i personální strukturu výkonu probačních a mediačních činností zákonem a přípravné práce nad jeho podobou otevřely prostor k další odborné diskuzi.

V době, kdy se již připravoval zákon o Probační a mediační službě⁵⁹, se naléhavě objevila potřeba připravit pro novou službu kvalifikované úředníky a asistenty. Proto byl v průběhu r. 1999⁶⁰ zpracován projekt Kvalifikačního vzdělávacího programu pro úředníky a asistenty Probační a mediační služby. Tento projekt byl schválen ministrem spravedlnosti a⁶¹ byl v letech 1999 – 2000 realizován první ročník odborného kvalifikačního vzdělávání této profesní skupiny. V projektu byly zúročeny téměř pětileté zkušenosti s prováděním probačních a mediačních činností a další poznatky z odborných diskuzí a informací ze zahraničí.

První ročník vzdělávacího programu nově vznikající profese ověřil navrhovaný systém vzdělávání a v jeho rámci byli připraveni první uchazeči o funkci úředníka a asistenta PMS ještě před účinností zákona. Ti se po vstupu do nově založené služby, ať již přechodem z míst u soudů nebo z jiného prostředí, stali oporou nově vzniklého systému. (Doubravová a kol. 2001: A2 - str. 4)

Probační a mediační služba uplatňuje své odborné činnosti v rámci trestního řízení⁶² od 1. ledna 2001. Při uplatňování svých profesionálních postupů v rámci jednotlivých probačních a mediačních činností služba vychází jednak z trestně právních předpisů a zákona o Probační a mediační službě, a jednak z nejnovějších profesionálních poznatků, zejména v oblasti komunikace a sociální práce⁶³.

Konkrétním krokem ředitelství oblasti tvorby metodických činností bylo vytvoření čtyř interních pracovních skupin zaměřených na téma probace, mediace, trestu obecně

⁵⁹ A jeho účinnost se předpokládala k 1. 1. 2001.

⁶⁰ Sdružením pro rozvoj sociální práce a Institutem pro další vzdělávání soudců a státních zástupců.

⁶¹ Za finanční podpory Nadace Open Society Fund Praha a Ministerstva spravedlnosti ČR.

⁶² Od nabytí účinnosti zákona č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě.

⁶³ Ale i filozofie, sociologie, psychologie atd.

prospěšných prací a parole. Skupiny byly sestaveny tak, aby do své činnosti byly schopny promítnout jednak dosavadní zkušenosti a praxi středisek, a jednak aby vytvořením materiálů reflektovaly současnou praxi sociální práce a trestní justice a to prostřednictvím pohledu úředníků a asistentů Probační a mediační služby, dalších profesionálů v oblasti sociálních služeb, soudců, státních zástupců, pracovníků věznic, orgánů police, případně dalších zainteresovaných odborníků. Pracovní skupina „parole“ byla vytvořena v úzké součinnosti s pracovníky Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR. (Doubravová a kol. 2001: L1 - str. 2)

Probační a mediační služba vychází z konceptu tzv. restorativní (obnovující) justice. Myšlenka restorativní justice představuje nové paradigma resp. odlišný přístup při hledání a uplatnění trestní spravedlnosti. Přibližuje proces naplňování spravedlnosti těm, kterých se „trestní konflikt“ bezprostředně týká⁶⁴. Trestný čin je vnímán jako konfliktní sociální událost v lidském společenství především mezi poškozeným a obviněným v určitém prostředí a v této rovině jsou také hledány zdroje a postupy přinášející konsensuální řešení. (Doubravová a kol. 2001: D2 - str. 1)

Posláním Probační a mediační služby je přispívat k naplňování trestní spravedlnosti, především vytvářením podmínek pro uplatnění alternativních postupů v trestním řízení, zajištění účinného výkonu alternativních trestů a nalezení účinné reakce na spáchaný trestný čin. Za tím účelem provádí probaci a mediaci a podílí se na řešení sporů mezi obviněnými a poškozenými a svými činnostmi usiluje o urovnání konfliktních stavů a obnovení respektu k právním normám v souvislosti s trestním řízením. Nedílnou součástí poslání Probační a mediační služby je prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti. (Doubravová a kol. 2001: D1 - str. 1)

Cíle působení Probační a mediační služby – podle Doubravové:

- **Integrace obviněného** – Probační a mediační služba směřuje k začlenění obviněného do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který usiluje o obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, o jeho uplatnění a seberealizaci

⁶⁴ Tj. jeho aktérům.

- **Participace poškozeného** – Probační a mediační služba se snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry v právní systém

- **Ochrana společnosti** – Probační a mediační služba přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření (Doubravová a kol. 2001: D1 - str. 1)

Principy činnosti Probační a mediační služby – podle Doubravové:

- **Transparentnost** – usiluje o dostatečnou informovanost orgánů činných v trestním řízení o průběhu práce s klienty a poskytnutí srozumitelných informací pro klienty o systému a prostředí, ve kterém se v důsledku události trestného činu ocitli

- **Individualizace** – postup práce s klienty vychází z jejich individuálních potřeb a zájmů a okolností případu

- **Včasnost intervence** – usiluje o kontakt s klienty v co nejranější fázi trestního řízení

- **Vyváženost** – usiluje o vyvážený přístup k potřebám a zájmům obviněných a poškozených a společnosti za účelem nalezení vzájemně přijatelného řešení případu

- **Motivace** – usiluje o aktivní přístup a účast klientů při řešení následků trestné činnosti. Pachatele podporuje při hledání zdrojů a kompetencí, které mu umožní změnit dosavadní vzorce chování, jež ho přiváděly do konfliktu se zákonem. Poškozenému nabízí možnost stát se aktivním subjektem, který může mít vliv na podmínky a způsob vlastního odškodnění (Doubravová a kol. 2001: D1 - str. 2)

Úkolem Probační a mediační služby je poskytovat mediaci a zajišťovat probaci v rámci trestního řízení. Při své činnosti je v bezprostředním kontaktu nejen s obviněným, poškozeným a osobami z jejich bezprostředního sociálního okolí, ale také s orgány činnými v trestním řízení a spolupracuje rovněž s dalšími subjekty, které

se podílejí na procesu naplňování trestní spravedlnosti. Činnosti Probační a mediační služby probíhají v jednotlivých fázích trestního řízení, počínaje zpravidla až zahájením trestního stíhání a konče po právní moci rozhodnutí jeho výkonem. (Doubravová a kol. 2001: D3 - str. 1)

2.4 Vztah Probační a mediační služby k ostatním vědním disciplínám

Postupy používané Probační a mediační službou, ale i celou justicí vycházejí z koncepcí zločinu a trestu, které úzce kopírují představy dané doby, jak člověk funguje a čím je řízeno jeho chování. To vysvětlují další obory lidské činnosti, především psychologie, psychoterapie a sociální práce, z nichž právo resp. justice přebírá mnohé výchozí koncepty, které se běžně užívají při odůvodňování rozhodnutí soudu, stejně tak při obhajobě. Koncept vysvětlující zločin jako důsledek strádání a traumat v dětství a mládí, které zanechávají hluboko v duši zhoubné stopy, jež nakonec vedou až ke zlým činům, pochází z psychoanalýzy. V důsledku tohoto konceptu se zjišťuje minulost pachatele, jeho dětství, poměry v rodině⁶⁵, abychom porozuměli jakési vnitřní motivaci člověka, který se dopustil „zločinu“ resp. špatného jednání, a mohli posoudit, zda je či není oprávněná. Idea podlehnutí vnitřnímu zlu u člověka navozuje představu možné nesvéprávnosti vůči vlastním a přitom neovladatelným vnitřním silám.

Podobně se zjišťuje historie dráhy zločinu, zlého chování a konání s nadějí, kterou přináší behaviorální psychologie či psychoterapie, totiž že chování je návyk, který lze přecvičit, přeučit⁶⁶. Odtud pochází idea výchovně nápravných ústavů, kam jdou zločinci na převýchovu a idea pracovní terapie, která se aplikuje mj. v alternativních trestech.

Humanistická psychologie a posléze psychoterapie přinesla další používanou ideu – rozvinutí skrytých možností, zdrojů člověka či jeho nadání k opravdovému lidství. Přinesla důvěru v dosud dřímající potenciál pachatele a snahu jej využít k jeho nápravě.

⁶⁵ Zvláště u mladistvých pachatelů závažných trestných činů.

⁶⁶ Podobný pohled má Pavlovovská reflexologie.

Poukazuje na jeho dobré stránky, na jeho snahu, byť neúspěšnou, jako na možné zdroje ke zlepšení a změně. Odtud pochází snaha přijmout pachatele jako plnohodnotného člověka. To je oproti předcházejícím konceptům „novinka“, ve které jsou do hledání „nápravy“ zapojovány stále více prvky psychoterapie, pedagogiky, sociální práce a nově se prosazujících sociálních služeb včetně probačních a mediačních aktivit.

Zapojení okolí pachatele, jeho rodinného a sociálního prostředí, „přenesení spoluviny“ resp. části odpovědnosti za jeho jednání na lidi kolem něj, je přínosem rodinné a systémové terapie padesátých a šedesátých let. (Doubravová a kol. 2001: D2 - str. 3) V dobrém přináší posílení zodpovědnosti každého z nás za lidi z pachatelova okolí a ve špatném svádí pachatelovu vinu na druhé. Právě potřeba řešit tuto dvojznačnost nakonec posílila tendence posuzovat či vnímat pachatelův úmysl jako něco, zač nese jednoznačně odpovědnost on sám.

Psychoterapie a sociální vědy obecně přinášejí v osmdesátých a devadesátých letech další používaný koncept – pracovat s tím, jak si pachatel představuje nápravu vlastního jednání, za které přijímá zodpovědnost. Společně s pachatelem se „konstruuje“ možnosti odčinění jeho skutků, do procesu řešení jsou zapojováni právě ti, jichž se „zločin“ resp. trestný čin osobně dotýká a podporuje je ve společném řešení nastalé konfliktní situace. To jsou koncepty mediace, teorie řešení konfliktů a tedy i koncepty restorativní (obnovující) justice. V duchu těchto principů se přesouvá co nejvíce odpovědnosti za řešení a nápravu z odborníků a zástupců zákona na účastníky samotné. Hledání spravedlnosti přestává být pouze záležitostí k tomu povolaných, ale stává se věcí společnou, o kterou se na základě domluvených pravidel dělíme. (Doubravová a kol. 2001: D2 - str. 4)

2.5 Srovnání činnosti Probační a mediační služby u nás s okolními státy

Systémy probační služby v evropských zemích představují pestrou škálu organizačních modelů. Co se týká právní úpravy a organizace probační služby, můžeme se setkat se začleněním probace jako specializované sociální práce přímo do justice

(např. Francie), nebo je touto činností pověřena privátní organizace (Rakousko, Nizozemsko). Některé země mají probační činnosti zajištěné zároveň prostřednictvím privátních a justičních orgánů (např. Anglie a Wales). Pro tento typ služby jsou finance zpravidla poskytovány z veřejných prostředků, a to i v případě, že jsou probační činnosti zajišťovány privátními organizacemi. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 4) Přes mnohé formální rozdíly mají probační systémy v Evropě řadu společných rysů. Patrné je především tradiční zaměření sociálních služeb v justici směrem k posilování možností společenské rehabilitace pachatelů a efektivního uplatňování trestů a opatření vykonávaných ve společenství.

Podle Doubravové jsou pro probační služby v evropských zemích charakteristické následující úkoly v oblasti činnosti:

- poskytovat kvalifikovaný informační servis pro orgány činné v trestním řízení a další subjekty za účelem usnadnění jejich rozhodovací činnosti. Rozumíme tím vypracování zpráv, jejichž účelem je přispět k individualizaci trestního postihu nebo poskytnout informaci o výkonu uložené sankce, průběhu zkušební doby a plnění uložených povinností
- podporovat, organizovat a zajišťovat výkon sankcí a opatření vykonávaných ve společenství, především prostřednictvím individuální práce s pachateli trestných činů s cílem posílit jejich schopnosti, začlenit se do společnosti, vést život bez konfliktu se zákonem a dohlížet nad plněním povinností a omezení uložených pachateli trestného činu
- poskytovat pachateli v průběhu jeho kontaktu s trestní justicí⁶⁷ sociální a psychologickou pomoc, poradenství a podporu
- podporovat rozvoj programů zaměřených na odklon od klasického trestního řízení a napomáhat jejich realizaci

⁶⁷ Včetně fáze po výkonu trestu odnětí svobody.

- podporovat a věnovat se klientům ve výkonu trestu odnětí svobody a pomáhat jim připravit se na život na svobodě

- podporovat rodiny a osoby z nejbližšího sociálního okolí pachatelů za účelem vytvoření podmínek pro jejich klidné soužití a dosažení postupné společenské rehabilitace (Doubravová a kol. 2001: A1 – str. 5)

Vedle těchto oblastí činnosti, které jsou rozvíjeny ve všech systémech probační služby v Evropě, se samozřejmě objevují další, méně tradiční služby a činnosti. Patří sem např. náhrada vazby a poradenství s tím spojené. Ty se objevují ve všech zemích s anglosaskou právní kulturou, včasnou intervencí v průběhu zadržení podezřelého policií (Dánsko, Nizozemsko), vzděláváním a dohledem nad vězeňským personálem (Belgie).

V souvislosti s konceptem restorativní (obnovující) justice se v oblasti probačních služeb začínají objevovat činnosti a programy zaměřené na zohlednění potřeb a zájmů poškozeného. Například v Británii a Walesu jsou probační pracovníci při získávání podkladů k rozhodnutí o propuštění pachatele na paroli povinni nabídnout poškozenému bližší informace o této možnosti a diskutovat s ním možné dopady rozhodnutí pro jeho život, jeho rodinu, a v podkladech pro rozhodnutí o podmíněném propuštění vzít v úvahu zájmy a potřeby poškozeného. V dalších zemích jako je Belgie a Nizozemsko je na činnosti probační služby úzce navázán program pomoci obětem, který je zajišťován vyškolenými dobrovolníky. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 5)

Pro výměnu zkušeností a mezinárodní spolupráci v oblasti probace a parole slouží řada organizací. Z hlediska evropského regionu je v této oblasti významná především *Stálá evropská konference pro probaci a péči o propuštěné (Conférence Permanente Européenne de la Probation – CEP)*. Tato organizace byla založena v roce 1982. Jejími členy jsou vládní a soukromé organizace působící v oblasti probace. Členy se mohou stát rovněž i fyzické osoby. Posláním CEP je přispívat k výměně mezinárodních informací a zkušeností mezi odborníky a praktiky z oblasti probačních aktivit a dalších forem řešení trestních případů a napomáhat vzniku a naplňování mezinárodních standardů v oblasti probační práce. CEP má statut pozorovatele v Radě

Evropy. Českou republiku zastupuje v CEP *Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici*. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 6)

Studie Evropského fóra pro mediaci mezi poškozeným a obviněným a restorativní (obnovující) justici o aktuální situaci v oblasti využívání mediace v trestních věcech v evropských zemích uvádí, že mediace v trestních věcech je významně praktikována v Rakousku, Belgii, Finsku, Francii, Německu, Norsku a Velké Británii. Tato studie dále poukazuje na nově vznikající mediační programy a snahy začlenit mediaci mezi poškozeným a obviněným do řešení trestních věcí v Dánsku, Irsku, Itálii, Lucembursku, Nizozemsku, Švédsku, Španělsku a také v řadě postkomunistických zemí jako je Bulharsko, Albánie, Ukrajina, Slovinsko, Polsko, Maďarsko a v neposlední řadě také Česká republika. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 9)

V Evropě se setkáváme s různými podobami mediačních programů, které se mohou vzájemně lišit svým organizačním začleněním. Mediace mezi poškozeným a obviněným je v některých zemích jako služba poskytována veřejnou organizací⁶⁸ nebo soukromou nezávislou místní organizací, nežádka se zabývající prací s oběťmi či pachateli trestných činů. Od organizační povahy se také odvíjí, kdo je mediátor. Mediátory jsou v některých programech zaměstnanci justice⁶⁹, kteří jsou vyškoleni pro oblast mediace. V některých programech se setkáváme s mediátory, kteří stojí mimo justiční systém⁷⁰.

V jednotlivých zemích, resp. v rámci jednotlivých projektů, se setkáváme s odlišně stanovenými cíli pro mediaci. V zásadě můžeme říci, že mezi nejčastěji uváděné patří následující, které mohou být vzájemně propojovány a kombinovány:

- rozhovor pachatele a poškozeného o události trestného činu a směřování k vzájemnému přiblížení svých postojů
- morální a materiální satisfakce poškozeného

⁶⁸ Např. probační služba, policie, soud, státní zastupitelství.

⁶⁹ Vzděláním v tzv. pomáhajících profesích nebo právu.

⁷⁰ Tě mohou být vyškolenými dobrovolníky či placenými zaměstnanci.

- řešení konfliktu mezi poškozeným a obviněným a dopadů trestné činnosti na blízké sociální okolí obou stran

- nalezení možností tzv. nepřímé reparace, kdy se pachatel zaváže vykonat bezplatnou práci ve prospěch komunity či podstoupit některý z léčebných nebo výchovných programů

- nalezení vhodné sankce jako odpovědi na trestný čin a předložení návrhu soudu (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 10)

Mediací mezi poškozeným a obviněným z hlediska mezinárodní spolupráce a výměny zkušeností se věnuje již zmiňovaná Stálá evropská konference pro probaci a péči o propuštěné (CEP). V souvislosti s rozvojem mediačních programů a především potřebou mezinárodní spolupráce v oblasti uplatňování principů restorativní (obnovující) justice v evropském regionu bylo založeno z podnětu pracovní skupiny reprezentantů osmi evropských zemí v roce 1999 *Evropské fórum pro mediaci mezi poškozeným a obviněným a obnovující justici (The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice)*. Sídlem této nevládní organizace je belgické město Leuven. Jejím cílem je vytvoření platformy pro výměnu informací, znalostí a zkušeností, pro diskuzi otázek týkajících se uplatňování principů restorativní (obnovující) justice v Evropě. Mediaci mezi poškozeným a obviněným je považována za jednu z významných oblastí zájmu Fóra. To je otevřeno podpoře a rozvoji dalších forem řešení trestního konfliktu založených na principech restorativní (obnovující) justice. (Doubravová a kol. 2001: A1 - str. 12)

2.6 Činnost Probační a mediační služby v rámci jednotlivých alternativních trestů

V následující části se zaměříme na konkrétní činnost Probační a mediační služby v souvislosti s jednotlivými alternativními tresty⁷¹.

V rámci projednávání možnosti uložení *trestu obecně prospěšných prací* probační úředník získává informace o možnosti uložení tohoto trestu v daném regionu, zjišťuje zdravotní stav pachatele a jeho motivaci trest odpracovat. Po rozhodnutí soudu pak zajišťuje konkrétní místo pro výkon trestu obecně prospěšných prací ve spolupráci s obcemi, státními nebo jinými obecně prospěšnými institucemi.

Příklady prací vykonávaných v rámci trestu obecně prospěšných prací:

- úklidové práce: úklid vozovek, údržba chráněného krajinného území, údržba sportovních a dětských hřišť
- stavební práce: oprava objektů obce, opravy plotů a zdí
- kancelářské a odborné práce: vytváření internetových stránek, jazykové překlady, vedení kroužků pro děti
- jiné pomocné práce: práce v lese, pomoc v kuchyni a prádelnách, školnické práce

Následně průběžně kontroluje výkon soudem uloženého trestu, vedení řádného života a plnění dalších povinností odsouzeného v souvislosti s trestním řízením. Odsouzenému nabízí možnost konzultací při řešení možných problémů, které se v průběhu výkonu trestu objeví. Probační úředník také nabízí podpůrné služby poškozeným a zaměřuje se na jejich potřeby a zájmy v souvislosti s trestným činem, který je poškodil.

U *trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem za současného vyslovení dohledu* probíhá pravidelný osobní kontakt odsouzeného s probačním pracovníkem.

⁷¹ Pouze alternativními tresty nejčastěji ukládanými, tj. trest obecně prospěšných prací, trest odnětí svobody s podmíněným odkladem a peněžitý trest, které budou ve třetí a čtvrté kapitole statisticky zpracovány.

Tato pravidelná setkání se konají na středisku Probační a mediační služby v místě bydliště odsouzeného. Probační úředník má ale také právo navštívit odsouzeného i doma. Dohled je na jedné straně účinná podpora a pomoc odsouzenému směřující k tomu, aby vedl řádný život, ale na druhé straně je i kontrolou dodržování podmínek zkušební doby, které soudce s dohledem uložil.

Dohled nad odsouzeným provádí probační úředník střediska Probační a mediační služby ČR v místě, kde odsouzený bydlí. Při osobních setkáních odsouzeného s probačním úředníkem dostává odsouzený prostor sdělit své starosti, zájmy a potřeby, se kterými mu může probační úředník pomoci. Odsouzený ale také musí probačního úředníka pravidelně informovat o svém pobytu, zaměstnání (studiu), o způsobu plnění uložených povinností a o dalších důležitých skutečnostech.

Probační úředník v rámci zajištění dohledu může také navázat spolupráci s rodinou odsouzeného, s poškozeným, se zájmovou organizací⁷², případně se zaměstnavatelem nebo školou, kam odsouzený dochází. Dále také může odsouzenému v případě jeho zájmu a potřeby zprostředkovat kontakt na další odborníky s cílem pomoci odsouzenému řešit jeho aktuální problémy⁷³. Probační úředník pravidelně hodnotí průběh dohledu a chování odsouzeného a vypracovává o tom zprávy pro soud. Ve zprávě jsou obsaženy jak úspěchy, kterých odsouzený v rámci dohledu dosáhl, tak i zjištěné nedostatky. Probační úředník může soudu navrhnout opatření, která mají zjištěné nedostatky napravit. O jednotlivých setkáních s odsouzeným probační úředník vede záznamy v probačním spise. Informace o tom, jak dohled probíhá, jsou nejméně 1x za půl roku sdělovány soudu. S těmito zprávami je odsouzený seznámen.

Spolupráce s probačním úředníkem je pro odsouzeného povinná a trvá až do skončení stanovené zkušební doby. Odsouzený může svým chováním a přístupem k dohledu výrazně ovlivnit rozhodnutí soudu, zda se v rámci zkušební doby osvědčil.

Jestliže se odsouzený spácháním trestného činu dopustil vůči poškozenému nespravedlnosti, pak svým chováním v průběhu dohledu má příležitost ji napravit.

⁷² Jestliže nabídla záruku za chování odsouzeného.

⁷³ Např. nabídnout odsouzenému účast v potřebném programu: resocializačním, poradenském, léčebném apod.

Probační úředník může být odsouzenému v tomto podporou, stejně jako může být pomocí poškozenému při získání opětovného pocitu jistoty, důvěry a bezpečí.

U *trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem* nedostatečná personální vybavenost Probační a mediační služby neumožňuje plnou kontrolu nad tímto trestem. Proto Vnitřní a kancelářský řád soudů navazuje na úpravu výkonu trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem v tom smyslu, že chce-li předseda senátu pověřit probačního úředníka kontrolou tohoto trestu u odsouzeného, musí nejprve kontaktovat středisko Probační a mediační služby za účelem zjištění jeho vytíženosti a možnosti tuto kontrolu provádět (§ 56 odst. 2 Vnitřního a kancelářského řádu⁷⁴). Středisko Probační a mediační služby má právo odmítnout provádění této kontroly z důvodu nedostatečné kapacity⁷⁵.

Při ukládání a výkonu *peněžitého trestu* Probační a mediační služba neprovádí žádné úkony.

2.7 Shrnutí

Probační a mediační služba byla vytvořena zákonem č. 257/2000 Sb. Tento zákon nabyl účinnosti 1. 1. 2001 a do dnešního dne byl pětikrát novelizován. Důvodem jejího zřízení byla potřeba komplexní úpravy postavení probačních úředníků, kteří u soudu fungovali již dříve a to od 1. 1. 1996. Plněním úkolů spojených s probačními činnostmi byli většinou pověřeni pracovníci odborného aparátu soudů.

Funkcí probačního úředníka byla od 1. 1. 1996 pověřena i sama autorka, a to u Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou, když do této doby pracovala na pozici soudní tajemnice. Zásadním problémem, který z funkce probačního úředníka u soudu vyplýval, byla kumulace funkcí, kdy při velkém pracovním vytížení na pozici soudní tajemnice byla pověřena funkcí probačního úředníka. Náplň práce této nové funkce obnášela přečíst spoustu předpisů, vytvořit si nové pracovní postupy a účastnit se různých seminářů, kde se sjednocoval postup mezi jednotlivými soudními kraji,

⁷⁴ Instrukce Ministerstva spravedlnosti č.j. 505/2001-Org.

⁷⁵ Personální nebo technické.

proto nebylo možné pro nedostatek času tuto funkci řádně vykonávat. Druhým problémem byla nedůvěra ze strany odsouzených, kdy jim autorka sice vysvětlovala, že jejím úkolem je být jim nápomocna při výkonu alternativních trestů a opatření, ale už samotný fakt, že je zaměstnanec soudu, který ze své pracovní pozice nařizuje všechny druhy trestů včetně nepodmíněných, příliš důvěry ze strany veřejnosti nedodal. Ze shora uvedených důvodů byla činnost⁷⁶ autorky zaměřena zejména na zajištění administrativně technického výkonu alternativních trestů a opatření, na formální kontrolu výkonu obecně prospěšných prací a na formální kontrolu chování odsouzených ve zkušební době. Objektivní obtíže, ale i první pozitivní zkušenosti vedly k rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti ČR upravit organizační i personální strukturu výkonu probačních a mediačních činností zákonem, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2001, jak již bylo výše zmíněno.

Významným cílem Probační a mediační služby bylo také přispět k prosazování principů restorativní justice, když tyto sice byly již obsaženy v dosavadním právním řádu, ale povědomí pachatelů a poškozených o možnosti využití služeb Probační a mediační služby bylo velmi malé. Také jejich využívání orgány činnými v trestním řízení nebylo uskutečňováno v plné možné míře⁷⁷. Dalším počinem, který významně pomohl navýšení využívání alternativních řešení v praxi, bylo vymezení pojmu a účelu dohledu novelou trestního zákona č. 265/2001 Sb., s účinností od 1. 1. 2002 (Rozum a kol. 2005: 79).

Posláním Probační a mediační služby je tedy přispívat k naplňování trestní spravedlnosti, především vytvářením podmínek pro uplatňování alternativních postupů v trestním řízení, zajištěním účinného výkonu alternativních trestů a opatření a nalezením účinné reakce na spáchaný trestný čin (Žatecká 2007: 48). Svou činností tedy de facto provádí sekundární a terciální prevenci páchaní trestných činů, snižuje míru recidivy pachatelů a pomáhá pachatelům a poškozeným napravit negativní následky způsobené trestným činem.

⁷⁶ Nejen její, ale většiny probačních úředníků u soudů.

⁷⁷ Např. u podmíněného zastavení trestního stíhání došlo po přijetí zákona o PMS k nárůstu takto vyřízených případů asi o 15 %.
Zdroj: Statistické ročenky kriminality Ministerstva spravedlnosti z let 2001 – 2008.

3. Ukládání alternativních trestů

V této kapitole se budeme zabývat četností ukládání jednotlivých alternativních trestů. Za zkoumané alternativní tresty byly zvoleny trest obecně prospěšných prací, trest odnětí svobody s podmíněným odkladem a trest peněžitý, neboť se jedná o alternativní tresty nejčastěji ukládané.

Četnost ukládání alternativních trestů budeme sledovat od roku 1996 do roku 2008. Protože trest obecně prospěšných prací byl do trestního zákona zařazen až od 1. 1. 1996, byla zvolena spodní hranice právě rokem 1996, aby bylo možné ukládání alternativních trestů srovnávat. Rok 2008 jako horní hranice byl stanoven z toho důvodu, že za rok 2009 nejsou ještě dostupné statistické údaje za celou republiku.

Cílem této kapitoly je potvrdit nebo vyvrátit hypotézu, zda čím více jsou ukládány alternativní tresty, tím méně pachatelů je odsouzeno k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

3.1 Četnost ukládání trestu obecně prospěšných prací

Při zjišťování četnosti ukládání *trestu obecně prospěšných prací* vycházíme z počtu odsouzených pachatelů, kterým byl trest obecně prospěšných prací uložen v daném roce. Tento alternativní trest je porovnán s ostatními tresty uloženými v daném roce a vyjádřen v procentech. Údaje pro výpočet byly získány ze Statistických ročenek kriminality z roku 1997 až 2008.

Tabulka č. 1: Četnost ukládání trestu obecně prospěšných prací v letech 1996 - 2008

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Počet trestů OPP	725	1600	1776	3125	7084	8835	13424	13592	13031	11990	11787	11921	11193
Podíl OPP v %	1,3	2,7	3,3	5,1	11,2	14,7	20,6	20,6	19,0	17,7	17,0	15,7	14,8

Z tabulky vyplývá, že po zařazení trestu obecně prospěšných prací do trestního zákona byl zpočátku soudci využíván poměrně málo. Od nabytí účinnosti zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě od 1. 1. 2001 se počet uložených trestů obecně prospěšných prací zvýšil. Účinností zákona č. 265/2001 Sb., kterým byl mimo jiné rozšířen okruh institucí, které mohou trest obecně prospěšných prací vykonávat, byl velmi využíván. V letech 2002, 2003 a 2004 byl trest obecně prospěšných prací ukládán každému pátému odsouzenému, což způsobovalo značné problémy zejména v počtu neodpracovaných hodin, které byly soudy přeměňovány na trest odnětí svobody. Proto se začal počet ukládaných trestů obecně prospěšných prací mírně snižovat. Od roku 2005 do roku 2008 se počet uložených trestů obecně prospěšných prací drží téměř na stejné úrovni.

3.2 Četnost ukládání trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem

Tresty odnětí svobody s podmíněným odkladem a tresty odnětí svobody s podmíněným odkladem za současného vyslovení dohledu budeme posuzovat dohromady, neboť podmíněné odsouzení s dohledem bylo do trestního zákona zavedeno až od 1. 1. 1998. Při zjišťování četnosti ukládání trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem vycházíme z počtu odsouzených pachatelů, kterým byl trest odnětí svobody s podmíněným odkladem uložen v daném roce. Tento alternativní trest je porovnán s ostatními tresty uloženými v daném roce a vyjádřen v procentech. Údaje pro výpočet byly získány rovněž ze Statistických ročenek kriminality z roku 1997 až 2008.

**Tabulka č. 2: Četnost ukládání trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem
v letech 1996 – 2008**

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Počet trestů OS s podm.odkl.	37020	37190	33059	38188	35617	32817	34942	35676	36162	36006	38657	42242	42157
Podíl trestů OS v %	63,9	62,2	61,1	61,0	56,3	54,5	53,7	53,9	52,8	53,3	55,7	55,8	55,6

Z tabulky vyplývá, že počet uložených trestů odnětí svobody s podmíněným odkladem se drží téměř na stejné úrovni. V letech 1996 až 1999 se míra ukládání tohoto trestu držela nad 60 % ze všech uložených trestů. Od roku 2000 do roku 2008 představuje něco málo přes 50 % ze všech uložených trestů. Mírné snížení v ukládání trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem je způsobeno především nárůstem počtu ukládaných trestů obecně prospěšných prací.

3.3 Četnost ukládání peněžitého trestu

Při zjišťování četnosti ukládání *peněžitého trestu* vycházíme z počtu odsouzených pachatelů, kterým byl peněžitý trest uložen v daném roce. Tento alternativní trest je porovnán s ostatními tresty uloženými v daném roce a vyjádřen v procentech. Údaje pro výpočet byly získány také ze Statistických ročenek kriminality z roku 1997 až 2008.

Tabulka č. 3: Četnost ukládání peněžitého trestu

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Počet peněžitých trestů	4734	4703	2634	3370	3571	3324	3500	2941	2913	2663	2678	4552	5307
Podíl peněžitých trestů v %	8,2	7,9	4,9	5,4	5,6	5,5	5,4	4,4	4,3	3,9	3,9	6,0	7,0

Z tabulky vyplývá, že tento alternativní trest je ukládán poměrně málo. Důvodem je jeho nedobytnost, protože většina odsouzených je z nižších sociálních vrstev, s nižším vzděláním, tedy zpravidla bez zaměstnání, případně pracujících na méně kvalifikovaných místech. V roce 1998 došlo ke snížení v počtu uložených peněžitých trestů a tento stav kolem pěti procent se držel do roku 2006. Rovněž i při ukládání tohoto trestu se projevil rozmach ve využívání trestu obecně prospěšných prací. V letech 2007 a 2008 došlo ke zvýšení počtu ukládání peněžitých trestů. Důvodem bylo snížení počtu ukládání trestů obecně prospěšných prací, neboť se zvýšil počet přeměn těchto trestů a dále mírný posun v sociální úrovni odsouzených⁷⁸. Ovšem nutno vzít v úvahu, že tento trest lze uložit i vedle trestu odnětí svobody, což bývá výjimečně, pokud jsou pro uložení splněny další zákonné podmínky.

3.4 Poměr ukládání alternativních trestů vůči trestu odnětí svobody

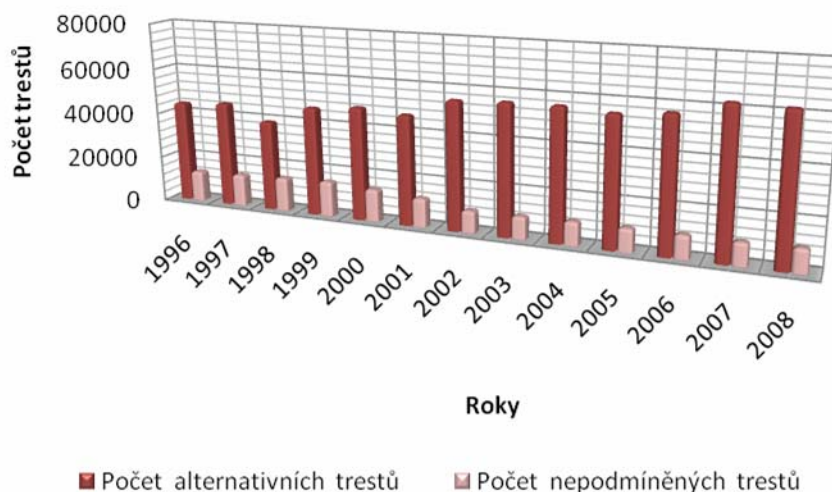
Z vymezení alternativních trestů vyplývá, že by měly být ukládány jako alternativy vůči nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Nyní se pokusíme potvrdit nebo vyvrátit hypotézu, že **čím více jsou ukládány alternativní tresty, tím méně pachatelů je odsouzeno k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.** Údaje pro výpočet byly rovněž získány ze Statistických ročenek kriminality z roku 1997 až 2008.

⁷⁸ Z důvodu trestné činnosti páchané odsouzenými s vyšší životní úrovní, např. podnikateli.

Tabulka č. 4: Poměr ukládání alternativních trestů vůči trestu odnětí svobody

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Počet alternativních trestů	44599	45844	39427	47254	49097	47649	55439	56334	56545	55313	57231	62789	62334
Alternativní tresty v %	73,4	72,8	69,3	71,5	73,1	74,7	79,7	78,9	76,1	74,9	76,6	77,5	77,4
Rozdíl v ukládání alter.trestů v %	-	-0,6	-3,5	+2,2	+1,6	+1,6	+5,0	-0,8	-2,8	-1,2	+1,7	+0,9	-0,1
Počet nepodmíněných trestů	13375	13933	14656	15340	14114	12533	9659	9797	10192	10078	9997	9871	10255
Nepodmíněné tresty v %	23,1	23,3	27,1	24,5	22,3	20,8	14,8	14,8	14,9	14,9	14,4	13,0	13,5
Rozdíl v ukládání NEPO trestů v %	-	+0,2	+3,8	-2,6	-2,2	-1,5	-6,0	0,0	+0,1	0,0	-0,5	-1,4	+0,5

Ukládání trestů

Z tabulky a grafu vyplývá, že zatímco počet alternativních trestů ve sledovaném období ve většině případů stoupá, počet uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody naopak klesá. V letech 1996 až 1998 došlo k menšímu poklesu v ukládání alternativních trestů, což se ihned odrazilo v ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody, které naopak mírně vzrostlo. Od roku 1999 do roku 2002 došlo k výraznému zvýšení ukládání alternativních trestů a naopak k výraznému snížení ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody. Od roku 2003 do roku 2008 došlo pouze k nepatrným změnám při ukládání alternativních trestů v rozpětí od 78,9 % do 77,4 %. Stejně tak je tomu i u nepodmíněných trestů odnětí svobody za stejné období, kdy v roce 2003 činily tyto tresty 14,8 % a v roce 2008 13,5 %. Ovšem celkově za sledované období došlo k výrazným rozdílům, když ukládání alternativních trestů vzrostlo o 4 % a nepodmíněných trestů kleslo o 9,6 %. Protože v tabulce byly zahrnuty pouze alternativní tresty nejčastěji ukládané - obecně prospěšné práce, trest odnětí svobody s podmíněným odkladem a peněžitý trest, činí zbylý rozdíl 5,6 % ostatní alternativní tresty - tedy propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, trest vyhoštění, dále ochranná opatření a v neposlední řadě institut upuštění od potrestání. Vzhledem k údajům vyplývajícím z tabulky a shora uvedenému lze říci, že **hypotéza byla potvrzena.**

3.5 Shrnutí

Jednou z předností alternativních trestů je individuální přístup k pachateli, což má jistě za následek větší efektivnost k jeho nápravě. Při uplatňování alternativního trestu je snahou řešit danou situaci s cílem urovnat vzájemné vztahy stran s přihlédnutím k oprávněným zájmům obviněného, oběti a společnosti. Naproti tomu ve výkonu trestu odnětí svobody probíhá většinou pouze izolace pachatele.

Avšak i při ukládání alternativních trestů není možné zapomenout na zájem společnosti. Nejvýznamnější ochranou společnosti a jejích zájmů je, když dojde ke změně v chování jedince, a k tomu podle odborníků není třeba jej izolovat. Pokud si jedinec odpykává trest na svobodě, je na každém z nás, abychom se podíleli na jeho nápravě a ukázali mu, jak správně žít.

4. Přeměna alternativních trestů na trest odnětí svobody

V této kapitole se budeme zabývat přeměnou alternativních trestů na trest odnětí svobody. Za zkoumané alternativní tresty byly opětovně zvoleny trest obecně prospěšných prací, trest odnětí svobody s podmíněným odkladem a trest peněžitý, neboť se jedná o nejčastěji ukládané tresty.

Přeměnu alternativních trestů budeme sledovat od roku 2003 do roku 2008. Všechny údaje pro výpočet byly získány z trestní statistiky soudů, konkrétně Čtvrtletního výkazu o pohybu trestní agendy u okresních soudů. (Výkazy soudů, Čtvrtletní výkaz o pohybu trestní agendy u okresních soudů, n. d.) Při výpočtu vycházíme z celkově uložených jednotlivých alternativních trestů a celkově pravomocně rozhodnutých přeměn tohoto trestu za daný rok. Výpočet nebude proto úplně přesný, neboť ne vždy dochází k přeměně trestu týž rok, co byl uložen.

Cílem této kapitoly je potvrdit nebo vyvrátit hypotézu, zda alternativní tresty jsou soudy efektivně ukládány a odsouzenými využívány. Pokud se budou přeměněné alternativní tresty pohybovat do 25 %, lze považovat ukládání a využívání alternativních trestů za efektivní.

4.1 Přeměna trestů obecně prospěšných prací

K přeměně *trestu obecně prospěšných prací* na trest odnětí svobody dochází - „jestliže pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu obecně prospěšných prací, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený trest.“ (zákon č. 40/2009 Sb. - § 65 odstavec 2)

Tabulka č. 5: Přeměna trestů obecně prospěšných prací

	2003	2004	2005	2006	2007
Obecně prospěšné práce - uložené	13592	13031	11990	11787	11921
Obecně prospěšné práce - přeměněné	1349	1770	1891	1924	2782
Přeměna obecně prospěšných prací v %	9,9	13,6	15,8	16,3	23,3

Z tabulky vyplývá značný nárůst přeměn obecně prospěšných prací. Byl způsoben jednak tím, že ve většině případů byl tento trest ukládán bez předběžného projednání probačního úředníka s obviněným, jednak tím, že trest byl ukládán odsouzenému již po několikáté a to i přes to, že původně uložený trest neodpracoval a byl mu přeměněn na trest odnětí svobody, který poté vykonal. Konečně pak tím, že odsouzený v době od právní moci odsuzujícího rozsudku do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací nežil řádným životem, např. spáchal další trestnou činnost.

Významným předpokladem zefektivnění trestu obecně prospěšných prací, který přináší zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, je skutečnost, že soud trest obecně prospěšných prací zpravidla neuloží pachateli, kterému byl tento trest v předcházejících třech letech přeměněn na trest odnětí svobody, dále pak, že trest obecně prospěšných prací může být trestním příkazem uložen pouze po předchozím vyžádání si zprávy od probačního úředníka obsahující zjištění o možnostech výkonu tohoto trestu a o zdravotní způsobilosti obviněného, včetně stanoviska tohoto obviněného k uložení trestu, což je zařazeno nově, a že každá i jen započatá jedna hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítá na jeden den odnětí svobody, což je zpřísnění oproti původnímu trestnímu zákonu, kde se každé i jen započaté dvě hodiny nevykonaného trestu obecně prospěšných prací počítaly na jeden den odnětí svobody. V původním trestním zákonu byla nejvyšší možná výměra trestu obecně prospěšných prací 400 hodin a při jeho nevykonání byl trest obecně prospěšných prací přeměněn na 200 dnů odnětí svobody oproti novému trestnímu zákoníku, kdy je nejvyšší možná výměra 300 hodin a při jeho nevykonání dojde k přeměně na 300 dnů odnětí svobody.

4.2 Přeměna trestů odnětí svobody s podmíněným odkladem

K přeměně *trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem* na trest odnětí svobody dochází - „jestliže odsouzený nevedl ve zkušební době řádný život a nevyhověl uloženým podmínkám, a to popřípadě již během zkušební doby tím, že rozhodne, že trest vykoná. Výjimečně může soud ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu, a buď stanovit dohled nad odsouzeným, nebo přiměřeně prodloužit zkušební dobu a konečně pak může stanovit dosud neuložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti.“ (zákon č. 40/2009 Sb. – § 83 odstavec 1)

Při výpočtu přeměny trestů odnětí svobody s podmíněným odkladem budeme vycházet z obou jeho variant (podmíněné odsouzení – čisté a podmíněné odsouzení s dohledem) dohromady.

Tabulka č. 6: Přeměna trestů odnětí svobody s podmíněným odkladem

	2003	2004	2005	2006	2007
Tresty odnětí svobody s podm. odkl. -uložené	35676	36162	36006	38657	42242
Tresty odnětí svobody s podm.odkl. - přeměněné	1914	2015	2118	2134	2146
Přeměna trestů OS podmíněně odlož. v %	5,4	5,6	5,9	5,5	5,1

Z tabulky vyplývá, že přeměny trestů odnětí svobody s podmíněným odkladem se pohybují kolem 5 %, což svědčí o dobré efektivitě tohoto trestu.

Zákonodárce zřejmě sdílí stejný názor, neboť zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník nepřináší žádné významné změny ohledně tohoto trestu.

4.3 Přeměna peněžitých trestů

K přeměně *peněžitého trestu* na trest odnětí svobody dochází - „jestliže nebyl peněžitý trest zaplacen, nepřichází v úvahu upuštění od výkonu peněžitého trestu a je-li zjevné, že by výkon tohoto trestu mohl být zmařen. Soud nařídí výkon náhradního trestu odnětí svobody nebo jeho poměrné části a přitom rozhodne o způsobu výkonu náhradního trestu“. (zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád - § 344 odstavec 2)

Tabulka č. 7: Přeměna peněžitých trestů

	2003	2004	2005	2006	2007
Peněžitě tresty uložené	2941	2913	2663	2678	4552
Peněžitě tresty přeměněné	625	560	396	423	587
Přeměna peněžitých trestů v %	21,3	19,2	14,9	15,8	12,9

Z tabulky vyplývá, že ukládání peněžitého trestu značně vzrostlo, když v roce 2003 bylo uloženo 2941 peněžitých trestů a v roce 2007 již 4552 peněžitých trestů. Naproti tomu přeměny peněžitých trestů vyjádřené v procentech výrazně klesly a to z 21,3 % na 12,9 %. Důvodem je ukládání peněžitých trestů stále vhodnějším odsouzeným a dále skutečnost, že odsouzený může kdykoliv⁷⁹ odvrátit výkon náhradního trestu odnětí svobody tím, že peněžitý trest zaplatí.

Významným předpokladem zefektivnění peněžitého trestu, který přináší zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, je fakt, že jeho výměra je počítána vynásobením počtu denních sazeb (20 až 730) a výší těchto denních sazeb (100 až 50 000 Kč). Celkově lze tedy uložit peněžitý trest od 2 000 Kč do 36 500 000 Kč oproti původnímu trestnímu zákonu od 2 000 Kč do 5 000 000 Kč. Počet denních sazeb soud určí s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a výši jedné denní sazby stanoví se zřetelem k osobním a majetkovým poměrům pachatele. Přitom zpravidla vychází z čistého příjmu, který pachatel má nebo by mohl mít průměrně na jeden den⁸⁰.

⁷⁹ Znamená i v případě, že již je pravomocně rozhodnuto o výkonu náhradního trestu odnětí svobody, nebo dokonce se odsouzený již ve výkonu tohoto trestu nachází.

⁸⁰ Ustanovení § 68 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Efektivita tohoto trestu oproti původnímu trestnímu zákonu spočívá v tom, že je možné jej uložit méně movitému pachateli i za závažnější trestný čin a to v menší výměře. Účel trestu tím bude splněn, neboť trest pro odsouzeného bude dostatečně citelný. Zatímco dle původní právní úpravy by se závažnost trestného činu musela odrazit ve vyšší výměře peněžitého trestu, podle nového trestního zákoníku se odrazí v počtu denních sazeb. Takto tedy soud bude moci ukládat peněžité trest širší skupině pachatelů. Konečně pak zvýšení výměry náhradní trestu odnětí svobody ze dvou na čtyři roky bude motivovat odsouzené k řádnému výkonu peněžitého trestu.

4.4 Přeměna alternativních trestů

Vzhledem k tomu, že nebylo možné získat údaje o přeměně jednotlivých alternativních trestů za rok 2008, v následující tabulce porovnáme celkové počty uložených *alternativních trestů* s přeměněnými alternativními tresty.

Tabulka č. 8: Přeměna alternativních trestů

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Alternativní tresty uložené	52209	52106	50659	53122	58715	58657
Alternativní tresty přeměněné	3888	4345	4405	4481	5515	5994
Přeměna alternativních trestů v %	7,4	8,3	8,7	8,4	9,4	10,2

Z tabulky vyplývá, že počet ukládaných alternativních trestů vzrostl a současně se také zvýšil počet přeměněných alternativních trestů. Od roku 2003 do roku 2008 vzrostl počet alternativních trestů z 52 209 na 58 657. Rovněž přeměny alternativních trestů se zvýšily ze 7,4 % v roce 2003 na 10,2 % v roce 2008. Vzhledem k tomu, že se přeměny alternativních trestů pohybují do 10 % - pouze v roce 2008 činily 10,2 %, a efektivita byla stanovena do 25 % - lze říci, že hypotéza byla potvrzena.

Jak již bylo dříve zmíněno, autorka pracuje u Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou. Z tohoto důvodu uvedeme pro srovnání v následující tabulce počty přeměn jednotlivých alternativních trestů u okresních soudů v Jihomoravském soudním kraji.

Tabulka č. 9: Přeměna alternativních trestů v Jihomoravském soudním kraji za rok 2008

Okresní soudy	Tresty OS s podm.odkl.	Peněžité tresty	Tresty OPP	Alternat. tresty celkem
Žďár nad Sázavou	17	4	39	60
Znojmo	30	9	18	57
Zlín	28	1	7	36
Vyškov	4	-	1	5
Uherské Hradiště	14	6	8	28
Třebíč	21	2	31	54
Prostějov	2	3	5	10
Kroměříž	44	4	25	73
Jihlava	28	24	8	60
Hodonín	3	-	6	9
Břeclav	51	5	34	90
Brno – venkov	62	10	23	95
Blansko	40	-	22	62
Městský soud Brno	207	44	171	422
Alternativní tresty - celkem	-	-	-	1061

Jak vyplývá z uvedené tabulky, bylo v roce 2008 v Jihomoravském soudním kraji přeměněno 1061 alternativních trestů, což v porovnání s celou Českou republikou v roce 2008, kdy bylo přeměněno celkem 5994 alternativních trestů, představuje **17,7 %**.

4.4 Shrnutí

Co nabízí uložený nepodmíněný trest odnětí svobody společnosti?

- trestní postih formou izolace pachatele od společnosti, čímž zajistí její ochranu
- převýchovu a finanční nákladnost

Dopad nepodmíněného trestu odnětí svobody na pachatele?

- adaptace na subkulturu vězeňského prostředí značně odlišnou od kultury běžné společnosti
- naučení se novým způsobům páčání trestné činnosti
- dlouhodobý negativní vliv na osobnost pachatele
- vytržení ze sociálního prostředí a finanční závazky

Co nabízí alternativní řešení trestních věcí společnosti?

- trestní postih vykonávaný na svobodě, ale pod dohledem probačních pracovníků
- stanovení určitých omezení, které pachatel musí dodržovat
- zprostředkování přímého kontaktu mezi pachatelem a obětí – jejich vzájemná konfrontace, urovnání vztahů a menší finanční nákladnost

Dopad alternativního řešení na pachatele?

- nedojde k jeho negativnímu ovlivnění vězeňskou subkulturou
- nepřetrhávají se přirozené sociální vazby
- není nucen přerušit studium, případně zaměstnání
- sám odčiní následky svého nezákonného jednání
- nevznikne finanční závazek a nedojde ke stigmatizaci

Z výše uvedeného vyplývá, že alternativní řešení trestních věcí má značné výhody pro společnost i pachatele. Každému člověku by měla být dána šance odčinit své jednání. Teprve poté, co ji nevyužije, je přistoupeno k přísnějším postihům. Výjimku tvoří pachatelé závažných trestných činů, u kterých je použití alternativních trestů neúčelné.

5. Případová studie

Pro zpracování případové studie byla zvolena obsahová analýza. Je v ní rozebrán trestní spis Okresního státního zastupitelství ve Žďáru nad Sázavou, který byl k této studii využit se souhlasem okresní státní zástupkyně. Protože případová studie sleduje mladistvou obviněnou, je zvláště dbáno na anonymizaci osobních údajů a ochranu soukromí této mladistvé. Vzhledem ke shora uvedenému je v případové studii uvedeno fiktivní jméno.

5.1 Případ užití procesní alternativy – odstoupení od trestního stíhání mladistvé

Michaela, sedmnáctiletá studentka druhého ročníku obchodní akademie, žije společně s matkou, jejím přítelem a dvěma sourozenci. Otec žije s druhou manželkou a jejich dcerou. Michaela je s otcem v kontaktu, navštěvuje ho. V minulosti s ní nebyly žádné výchovné problémy.

Podle usnesení o zahájení trestního stíhání měla Michaela podat osobám mladším osmnácti let větší množství alkoholických nápojů a to tím způsobem, že při příležitosti oslavy svých sedmnáctých narozenin donesla nejméně 1 litr vodky, 1 litr zelené, 8 litrů krabicového vína a 30 litrový sud piva, které si předem opatřila a umožnila pak jejich konzumaci asi 30 osobám, přestože věděla, že jsou ve věku od 13 do 16 let, tedy mladší osmnácti let. Požitím alkoholických nápojů se většina přivedla do podnapilého stavu, což se projevovalo zvracením, problémy s rovnováhou a koordinací, když dvě z nich skončily v nemocnici.

Probační úřednice Michaelu kontaktovala poté, co obdržela usnesení o zahájení trestního stíhání této mladistvé. Úvodní konzultace proběhla na středisku Probační a mediační služby, kde byla Michaela nabídnuta možnost odčinit své jednání formou výchovné povinnosti společensky prospěšné činnosti. Po podrobném seznámení se se zákonnými podmínkami a objasnění účelu tohoto výchovného opatření, Michaela vyjádřila s uložení této povinnosti souhlas. Místo výkonu této povinnosti bylo dohodnuto v Centru prevence – Nadosah formou pomocných prací. Závěrem byla

mladistvá srozuměna s tím, že maximální hranice společensky prospěšné činnosti činí 60 hodin a konečné rozhodnutí o počtu uložených hodin je v kompetenci státního zástupce. Probační a mediační služba zpracovala získané údaje a ty pak sloužily jako podklad pro rozhodnutí okresního státního zástupce.

Usnesením státního zástupce okresního státního zastupitelství bylo rozhodnuto, že mladistvá vykoná bezplatně ve svém volném čase společensky prospěšnou činnost spočívající ve výkonu pomocných prací pro Centrum prevence – Nadosah - a to v rozsahu 20 hodin. Tato výchovná povinnost byla uložena na určitou dobu a dohledem nad plněním této povinnosti bylo pověřeno středisko Probační a mediační služby.

Michaela ve stanovené době výchovnou povinnost společensky prospěšné činnosti vykonala. Ze zprávy střediska Probační a mediační služby vyplývá, že Centrum prevence – Nadosah bylo s přístupem mladistvé k výkonu výchovné povinnosti velmi spokojeno. Michaela se podílela na řadě činností, které byly prospěšné zařízení i jeho uživatelům. Závěrem této zprávy probační úřednice navrhla využít institutu odstoupení od trestního stíhání, popř. podmíněného zastavení trestního stíhání se stanovením přiměřené zkušební doby.

Usnesením státního zástupce okresního státního zastupitelství bylo odstoupeno od trestního stíhání mladistvé a trestní stíhání zastaveno. Jak vyplývá z odůvodnění tohoto usnesení, tento postup byl zvolen vzhledem k tomu, že se mladistvá k provinění doznala, svého jednání litovala, slíbovala, že se v budoucnosti žádného protiprávního jednání nedopustí a vykonala uloženou výchovnou povinnost společensky prospěšné činnosti. Proto státní zástupce dospěl k závěru, že na dalším vedení trestního stíhání mladistvé chybí veřejný zájem a s přihlédnutím k bezproblémovému výkonu uložené výchovné povinnosti a dosavadní naprosté bezúhonnosti mladistvé není nutné k odvrácení od páčání dalších provinění její potrestání.

Shora uvedená případová studie byla zvolena s ohledem na cíl této práce, tedy využívání alternativních trestů a jejich efektivita pro společnost. V tomto případě bylo užito procesní alternativy tzv. odklonu a vzhledem k tomu, že se jednalo o osobu mladistvou a účelu trestního řízení bylo dosaženo, je tento postup považován za velice efektivní.

Závěr

Filozofie alternativních trestů spočívá v ponechání odsouzených na svobodě a uložení jim takových druhů povinností nebo omezení, které budou působit preventivně proti páchání další trestné činnosti, ochrání společnost, uspokojí zájmy obětí trestného činu a upevní v pachatelích návyky a postoje k vedení řádného života.

Alternativní tresty nabízejí jinou možnost potrestání pachatele než je uložení trestu odnětí svobody. Jsou alternativou k přeplněným věznicím, ve kterých je odsouzený izolován od společnosti, což s sebou nese mnoho negativních důsledků. Stává se pasivním členem společnosti, který nemusí pracovat, případně nemá možnost hledat si práci. Navíc krátkodobý trest odnětí svobody se u osob odsouzených za méně závažné trestné činy jeví zbytečně nákladný a z hlediska prevence páchání další trestné činnosti neúčelný.

V odborné literatuře se setkáváme s rozlišením alternativních trestů v užším a širším pojetí. Do užšího řadíme takové tresty, které v sobě zahrnují odborné psychosociální vedení a kontrolu pachatele a jsou zajišťovány specializovanou sociální službou, kterou je Probační a mediační služba. Pojmem alternativní trest v širším pojetí rozumíme všechny tresty nespojené s odnětím svobody. Alternativní tresty se ukládají místo trestu odnětí svobody nebo vedle něj a při nesplnění podmínek následuje náhradní sankce, většinou nepodmíněný trest odnětí svobody.

Vedle alternativních trestů existují v trestním právu další alternativy, které umožňují řešit věc odklonem od standardního trestního řízení, to znamená mimo hlavní líčení. Podmínkou využití těchto postupů je např. náhrada škody ze strany obviněného nebo uzavření dohody s poškozeným o její náhradě, souhlas obviněného a u narovnání také poškozeného s tímto postupem. Využití těchto postupů často předchází mediační jednání mezi poškozeným a obviněným, které zprostředkovává Probační a mediační služba.

Probace jako alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody vznikla v polovině 19. století, v kontinentální Evropě se probace vyvinula z klasického podmíněného odsouzení, do něhož začaly pronikat probační prvky. Podstatou probace

je konstruktivní metoda převýchovy a jiného pozitivního ovlivňování chování pachatele trestného činu, která je založena na účelném kombinování prvků kontroly, pomoci a poradenství. Podstatou probace není jen náhrada trestu odnětí svobody jinou formou sankčního postihu, jímž je dohled nad pachatelem uskutečněný mimo vězeňský sektor, ale jde především o způsob, jak co nejvhodněji přispět k nápravě pachatele. Probační dohled, který je podstatou probace, není samoúčelný, ale přináší odsouzenému pomoc při navazování nových vztahů k prostředí, v němž se pohybuje a k překonávání nejrůznějších životních překážek.

Mediace je mimosoudní zprostředkování řešení trestního konfliktu mezi poškozeným a obviněným za účasti třetí osoby (mediátora). Poskytuje oběma stranám možnost vyjádřit své pocity, očekávání a potřeby, které vznikly v souvislosti s trestnou činností. Současně umožňuje domluvit se na rychlém a přijatelném způsobu náhrady škody. Účast na mediaci je pro obě strany dobrovolná.

Mediační jednání má podobu setkání obviněného s poškozeným za účasti mediátora, který plní roli nestranného prostředníka. Smyslem a účelem mediačního jednání je přispět ke zmírnění následků trestného činu pro poškozeného a motivovat obviněného k převzetí odpovědnosti za škody, které svým jednáním způsobil. Mediační jednání může vyústit ve společnou dohodu o urovnání konfliktu a náhradě škody. Ta pak slouží jako podklad pro rozhodování státního zástupce nebo soudce.

Mediaci v trestních případech provádí podle zákona č. 257/2000 Sb. úředníci Probační a mediační služby, kteří mají vědomosti z oblasti příslušných právních předpisů a profesionální dovednosti z oblasti komunikace a vyjednávání. Střediska Probační a mediační služby působí ve všech soudních okresech v České republice.

Alternativní tresty mají v našem systému trestního práva významnou a nezastupitelnou roli. Jak roste vliv ostatních prvků restorativní justice, roste i využívání alternativních trestů. Důkazem toho je pokles ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody (od roku 1996 do roku 2008) a současně vzestup ve využívání všech prvků restorativní justice, tj. alternativních trestů, alternativ k potrestání a procesních alternativ k tradičnímu trestnímu řízení. Základním cílem trestání již není další zvyšování těchto prvků, ale zefektivnění jejich využívání, tj. vhodné ukládání, zajištění lepší kontroly a výkonu.

Cílem práce bylo přiblížit filozofii alternativních trestů a opatření, vysvětlit podstatu probace a mediace, popsat vznik Probační a mediační služby u nás a srovnat její činnost s okolními státy. Dále zjistit četnost ukládání alternativních trestů a jejich efektivitu.

Dle názoru autorky byly předem stanovené cíle práce naplněny. Podrobně jsme se zabývali jednotlivými alternativními tresty, alternativami k potrestání a procesními alternativami k tradičnímu trestnímu řízení. Vymezili jsme činnost probačních úředníků Probační a mediační služby při probaci a mediačním jednání. Byly potvrzeny obě hypotézy. První: „Čím více jsou ukládány alternativní tresty, tím méně pachatelů je odsouzeno k nepodmíněnému trestu odnětí svobody“, když celkově od roku 1996 do roku 2008 ukládání alternativních trestů vzrostlo o 4 % a ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody kleslo o 9,6 %. Protože výpočet byl prováděn pouze s alternativními tresty nejčastěji ukládanými, tedy s trestem obecně prospěšných prací, trestem odnětí svobody s podmíněným odkladem a peněžitým trestem, činí zbylý rozdíl - tedy 5,6 % - ostatní alternativní tresty - propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, trest vyhoštění, dále ochranná opatření a v neposlední řadě institut upuštění od potrestání. Druhá: „Alternativní tresty jsou soudy efektivně ukládány a odsouzenými využívány“, když přeměny alternativních trestů od roku 1996 do roku 2008 se pohybují do 10 %, pouze v roce 2008 činily 10,2 %. Obě hypotézy byly potvrzeny.

U jednotlivých alternativních trestů byly uvedeny předpoklady jejich zefektivnění vzhledem k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který nabyl účinnosti dnem 1. 1. 2010. I přes počáteční nedůvěru samotných soudců ve vztahu k účinnosti alternativních způsobů řešení byla ověřena efektivita ukládání alternativních trestů a opatření a lze očekávat, že i k dalším alternativním trestům zavedeným do právního řádu zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník bude přistupováno obdobně. Proto by bylo zajímavé udělat statistiku ohledně ukládaných alternativních trestů za rok 2010 a v období pozdějším a porovnat výsledky s údaji zjištěnými v této práci.

V případové studii byla ukázána činnost Probační a mediační služby a užití procesní alternativy u mladistvé v trestním řízení, tedy využití práce Probační a mediační služby při ukládání alternativních trestů.

Resumé

Cílem bakalářské práce autorky je přiblížit filozofii alternativních trestů a opatření, vysvětlit podstatu probace a mediace, popsat vznik Probační a mediační služby u nás a srovnat její činnost s okolními státy. Dále zjistit četnost ukládání alternativních trestů a jejich efektivitu.

V první kapitole se proto nejprve věnuje filozofii alternativních trestů a opatření a jejich podstatou. Následně podrobně rozebírá jednotlivé druhy alternativních trestů, alternativy k potrestání a procesní alternativy k tradičnímu trestnímu řízení a způsob jejich výkonu. Následně se zabývá důležitostmi vysvětlení významu a účinku alternativních trestů a opatření veřejnosti, neboť alternativní řešení zůstává pro laickou veřejnost velkou neznámou.

Ve druhé kapitole vysvětluje podstatu probace a mediace, popisuje vznik Probační a mediační služby u nás a činnost této služby u jednotlivých alternativních trestů. Následně srovnává činnost Probační a mediační služby u nás s okolními státy.

Ve třetí kapitole zjišťuje četnost ukládání jednotlivých alternativních trestů od roku 1996 do roku 2008, neboť z jejich vymezení vyplývá, že jsou ukládány jako alternativy vůči nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Za zkoumané alternativní tresty volí trest obecně prospěšných prací, trest odnětí svobody s podmíněným odkladem a peněžitý trest, protože se jedná o alternativní tresty nejčastěji ukládané.

Ve čtvrté kapitole zjišťuje počet přeměněných alternativních trestů od roku 2003 do roku 2008. Za zkoumané alternativní tresty opětovně volí trest obecně prospěšných prací, trest odnětí svobody s podmíněným odkladem a peněžitý trest. Nejprve vypočítává přeměny těchto alternativních trestů jednotlivě a poté všech alternativních trestů. Protože pracuje u Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou tak vypočítává i přeměnu všech alternativních trestů za rok 2008 v Jihomoravském soudním kraji. Závěrem této kapitoly uvádí předpoklady zefektivnění alternativních trestů vzhledem ke změnám, které přináší od 1. 1. 2010 nový trestní zákoník.

V páté kapitole pro názornost zařazuje případovou studii. Uvádí zde případ trestního stíhání ml. Michaely, která měla podat asi 30 osobám mladším osmnácti let větší množství alkoholických nápojů a to při příležitosti oslav svých sedmnáctých narozenin, následkem čehož se přivedla většina do podnapilého stavu. Probační úřednice Michaelu kontaktovala poté, co obdržela usnesení o zahájení trestního stíhání této mladistvé. Na základě podnětu Probační a mediační služby bylo usnesením státního zástupce okresního státního zastupitelství rozhodnuto, že mladistvá vykoná bezplatně ve svém volném čase společensky prospěšnou činnost. Michaela ve stanovené době výchovnou povinnost společensky prospěšné činnosti vykonala. Ze zprávy střediska Probační a mediační služby vyplývá, že Centrum prevence – Nadosah bylo s přístupem mladistvé k výkonu výchovné povinnosti velmi spokojeno. Usnesením státního zástupce okresního státního zastupitelství bylo odstoupeno od trestního stíhání mladistvé a trestní stíhání zastaveno. Na tomto případě autorka názorně ukazuje práci Probační a mediační služby a dále užití procesní alternativy, tzv. odklonu a dosažení účelu trestního řízení.

V bakalářské práci autorka formuluje dvě hypotézy:

- čím více jsou ukládány alternativní tresty, tím méně pachatelů je odsouzeno k nepodmíněnému trestu odnětí svobody
- alternativní tresty jsou efektivně ukládány soudy a využívány odsouzenými

které jsou provedeným výzkumem potvrzeny.

V závěru autorka stručně shrnuje získané poznatky a hodnotí, do jaké míry byly naplněny cíle práce.

Anotace

Doležalová Marie. Filozofie alternativních trestů, probace a mediace. Bakalářská práce. Brno 2010. Stran 76.

Bakalářská práce se zabývá filozofií alternativních trestů a opatření a jejich podstatou. Popisuje jednotlivé druhy alternativních trestů, alternativy k potrestání a procesní alternativy k tradičnímu trestnímu řízení a způsob jejich výkonu. Dále vysvětluje podstatu probace a mediace, popisuje vznik Probační a mediační služby u nás a činnost této služby u jednotlivých alternativních trestů. Jejím cílem je zjistit, zda jsou alternativní tresty soudy efektivně ukládány a odsouzenými využívány. Nakonec uvádí předpoklady zefektivnění alternativních trestů vzhledem ke změnám, které přináší od 1. 1. 2010 nový trestní zákoník.

Klíčová slova: Filozofie alternativních trestů, probace, mediace

Annotation

Doležalová Marie. Philosophy of alternative punishments, probation and mediation. Theses. Brno 2010. 76 pages.

Theses is occupied with philosophy of alternative punishments and arrangements basically. It describes individual kinds of alternative punishments, alternatives to punishments, processional alternatives to traditional prosecution and form of their execution. Then explains basis of probation and mediation, it describes the beginning of Probation and Mediation service in the Czech Republic and activity of this service by individual alternative punishments. The purpose of theses is to find out whether courts sentence alternative punishments effectively and used by sentenced persons. Finally it mentions premises of more effective of alternative punishments visavis changes that the amendments of penal code bring from 1. 1. 2010.

Keywords: philosophy of alternative punishments, probation, mediation

Seznam použité literatury

I. Právní předpisy

1. Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., Listina základních práv a svobod (československá)
2. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
3. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
4. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů
5. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
6. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
7. Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

II. Odborná literatura:

1. DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P., URBAN, L. a kol. *Příručka pro probaci a mediaci*, vydalo Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici – Institut pro probaci a mediaci, Sokolská 26, Praha 2, 2001, ISBN 80-902998-0-6
2. DURDA, M., *Efektivita alternativních trestů v České republice*, Diplomová práce, Brno, MU, 2009, 93 stran
3. KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*, vydalo nakladatelství Portál, Praha 2008, 215 stran, ISBN: 978-80-7367-383-3
4. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*, vydalo nakladatelství C. H. Beck, Praha 2005, 544 stran, ISBN 80-7179-813-4
5. PŘESLIČKOVÁ, H., GAJDOŠ, R., KRUTINA, M., *Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice*, vydal Český helsinský výbor, Praha 2003, 72 stran, ISBN: 80-86436-14-4

6. RADVAN, E., VAVŘÍK, M., *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*, vydal Institut mezioborových studií Brno, Brno 2009, 57 stran
7. RISKIN, L., ARNOLD, T., KEATING, M. *Mediace aneb Jak řešit konflikty*, (přel. PILNÝ, O.), vydalo Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici ve spolupráci s Českým centrem pro vyjednávání a řešení konfliktů – FACIA, Praha 1997, 126 stran, ISBN 80-901710-6-0
8. ŘEHOŘ, A., *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce*, vydal Institut mezioborových studií Brno, Brno 2009, 44 stran
9. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, vydalo nakladatelství C. H. Beck, Praha 2000, 449 stran, ISBN 80-7179-350-7
10. SOTOLÁŘ, A., SOVÁK, Z., KRATOCHVÍL, V., ZEZULOVÁ, J., ŠÁMAL, P., PÚRY, F., VÁLKOVÁ, H., KROFTOVÁ, A., AUGUSTINOVÁ, P., PUTNA, M., FENYK, J., ZELENKA, P. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*, vydal Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, Příručka Ministerstva spravedlnosti České republiky – svazek 64
11. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon, Komentář, I. Díl. 6.*, doplněné a přepracované vydání, Praha 2004, vydalo nakladatelství C. H. Beck 1268 stran, ISBN 80-7179-896-7
12. ŠÁMAL, P. a kolektiv, *Trestní zákoník I, Komentář § 1-139*, 1. vydání 2009, vydalo nakladatelství C.H.Beck, 1287 stran, ISBN 978-80-7400-109-3
13. ZEHR, H., *Úvod do restorativní justice*, (přel. HASMANOVÁ, L., OUŘEDNÍČKOVÁ, L.), vydalo Sdružení pro probaci a mediaci v justici, Praha 2003, 48 stran, ISBN 80-902998-1-4

III. Informace z internetu:

1. Čtvrtletní výkaz pohybu agendy u krajských soudů. Zdroj:
<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=399&d=35828>,
staženo 15. 2. 2010
2. Čtvrtletní výkaz pohybu agendy u okresních soudů. Zdroj:
<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=399&d=35828>,
staženo 15. 2. 2010

3. Domácí vězení.
Zdroj: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5266&d=310180>,
staženo 15. 2. 2010
4. Nový trestní zákoník. Zdroj:
<http://www.reformajustice.cz/cz/trestni-zakonik/obecne-o-trestnim-zakoniku.html>.
staženo 15. 2. 2010
5. Přehled o pravomocně odsouzených osobách.
Zdroj: <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=399&d=35355>,
staženo 15. 2. 2010
6. Přehled o trestech.
Zdroj: <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=399&d=35355>,
staženo 15. 2. 2010
7. Přehled o vyřízených věcech a pravomocně odsouzených osobách v trestní agendě soudů za rok 2008. Zdroj:
Zdroj: <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=399&d=35026>,
staženo 15. 2. 2010
8. Statistické ročenky z let 1997 – 2008.
Zdroj: <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>,
staženo 15. 2. 2010
9. Výkazy soudů, čtvrtletní výkaz o pohybu trestní agendy u okresních soudů.
Zdroj: <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=399&d=35355>,
staženo 15. 2. 2010
10. Zkušenosti ze zahraničí. Zdroj:
<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=5272&d=310185>,
staženo 15. 2. 2010

IV. Další zdroje:

1. Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
2. Vnitřní a kancelářský řád – Instrukce Ministerstva spravedlnosti č.j. 505/2001 Org.,
ve znění pozdějších předpisů
3. ASPI – Automatizovaný systém právních informací
4. Trestní spis Okresního státního zastupitelství